

*Türk Sağındaki Politik Çatallaşmaya
Adalet Partisinden Bakmak: 1961-1967
Yılları Arası AP İçerisinde Yaşanan
"Müfrit-Mutedil" Mücadelesi ve Bu
Mücadelenin "Türkeş Hareketi" ile Olan
Münasebeti*¹

Ferit Salim SANLI

Araş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
E-Mail: feritsalimsanli@gmail.com

Geliş Tarihi: 24.04.2017 Kabul Tarihi: 26.05.2017

ÖZ

SANLI, Ferit Salim, **Türk Sağındaki Politik Çatallaşmaya Adalet Partisinden Bakmak: 1961-1967 Yılları Arası AP İçerisinde Yaşanan "Müfrit-Mutedil" Mücadelesi ve Bu Mücadelenin "Türkeş Hareketi" ile Olan Münasebeti**, CTAD, Yıl 13, Sayı 25 (Bahar 2017), s. 4-49.

¹Makale başlığında "Türkeş Hareketi" terimi, AP ile Türkeş ve arkadaşlarının münasebetinin, Türkeş'in CKMP Genel Başkanı olmasından ve "ülkücü hareket" olarak adlandırılacak olan mevhumun ihdas edilmesinden önce başlamış olmasından ötürü tercih edilmiştir. Ayrıca bu makale 2017 yılında kabul edilen "Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisine, Tarihsel Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)" başlıklı doktora tezinden türetilerek yazılmıştır.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrasında DP kapanırken, birçok DP'li siyasetçi tutuklanarak Yassıada'da kurulan mahkemede yargılanmışlardır. Bu durum 1957 seçimlerinde DP'ye oy veren yaklaşık 4,5 milyonluk seçmenin hangi mecraya yöneleceği sorununu da beraberinde getirmiştir. Mevcut çerçevede, 27 Mayıs sonrasında Genelkurmay Başkanlığı görevini yürütmüş olan Ragıp Gümüşpala öncülüğünde, DP oylarına talip olma iddiasını taşıyan Adalet Partisi kurulmuştur. İçerisinde, Türkiye'nin çok partili hayata geçişi ile birlikte CHP karşısında yer alan birçok sağ kökenli siyasetçiyi barındıran bu parti 1961 seçimlerinde oyların yüzde34.80'ini elde ederek, DP'nin varisi olma iddiasını pekiştirmiştir. Parti kısa bir sürede seçmen tarafından en çok teveccüh gören bir yapı haline gelirken, parti içerisindeki "sağ koalisyon" beraberinde parti içi mücadeleleri de meydana getirmiştir. Bu meyanda parti içi mücadele, partiye dışarıdan "nüfuz" etmek isteyen kişi/kuruluşların da AP'ye ilgi duymasını sağlamıştır. Bu mücadele içerisinde "aşırı sağ" temsil ettiği düşünülen isimler "müfrit" olarak tavsif edilirken, "merkez sağ" pozisyonunda olduğu düşünülen siyasetler "mutedil" sıfatı ile anılacaktır. Söz konusu vaziyet çerçevesinde, 27 Mayıs sonrasında Başbakanlık Müsteşarlığı görevini yürüterek önemli bir politik figür haline gelen ve 13 Kasım 1960'da komite içi tasfiye sonucunda yurtdışına gönderilen Alparslan Türkeş ve arkadaşları hem AP içerisinde kendilerine yakın olan/müfrit siyasetler kanalıyla hem de kamuoyu araçları vasıtasıyla AP'ye nüfuz etmek istemişlerdir. 60'lı yıllar boyunca devam edecek ve Türkeş'in CKMP Genel Başkanı olması ile birlikte farklı bir boyut kazanacak bu münasebet seyri beraberinde hem AP'nin hem de CKMP'nin siyasi yelpazedeki yerini belirleyecek bir noktayı arz edecektir.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi, Adalet Partisi, Alparslan Türkeş, Müfrit Sağ, Mutedil Sağ.

ABSTRACT

SANLI, Ferit Salim, **Evaluation of the Political Fragmentation in the Turkish Right by Examining Justice Party: "Struggle Between Radical and Moderate Members in Justice Party During 1961-1967 and the Relationship of This Struggle with "Türkeş Movement"**, CTAD, Year 13, Issue 25 (Spring 2017), pp.4-49.

While the Democrat Party was closed down aftermath the military coup of May 27, 1960, many politicians from the Democrat Party were arrested and tried before the court which had been set up in Yassıada. This condition also brought the question of towards which direction almost 4.5 million electorates who voted for the Democrat Party in 1957 elections would tend. With the leadership of Ragıp Gümüşpala, who assumed the duty of Chief of Staff after May 27, the Justice Party which had the claims to aspire the votes of the Democrat Party was founded. This party which incorporated many rightist politicians opposing the Republican People's Party (CHP) upon Turkey's transition to a multi-party system, polled 38,4 % of votes in elections of 1961 and reinforced the claim to be heir of the Democrat Party. Whilst the Party had been the most welcomed structure by the electorates in a short period of time, the rightist coalition in the Party also brought about the intra-party struggles. The intra-party struggle caused the people and establishments who wished to influence the party from outside, to take interest in the Justice Party. In this struggle, while the people

considered to be representing the “extreme right” were described as “Extremists”, the politicians considered to be at the position of the central right were referred as the “Centrists.” Within this framework, Alparslan Türkeş, who had become an important political figure by assuming the duty of Prime Ministry Undersecretariat after May 27, 1960, and his friends, who had been sent abroad on November 13, 1960 together with Alparslan Türkeş on account of the purification in military coup, wished to penetrate the Justice Party both by the centrist politicians in the Justice Party and through the public opinion means. This course of relationship which had continued during 1960s and gained a different dimension when Türkeş had been the president of the Republican Villagers Nation Party (RVNP), affected the politics of both the Justice Party and RVNP.

Keywords: Coup d'état of May 27, 1960, The Justice Party, Alparslan Türkeş, The Extremists Right, The Moderate Right.

Giriş

60'lı yıllar Türk siyasi tarihinde fikri ayrımların “çatallaştığı” ve partilerin buldukları mevziye istinaden sağ/sol ekseninde tasnif edildiği dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu hususun oluşmasında hiç kuşkusuz 61 Anayasası'nın temin ettiği “görelî hürriyet” dolayısıyla TİP'in kuruluşunun gerçekleşmesi ve neticesinde doktrin partisi kavramının Türk siyasi hayatının gündemine girmesi oldukça mühim bir rol oynamıştır. Bununla birlikte sağ kavramının telaffuzunun, bilhassa CHP'nin 1965 seçimleri öncesinde kamuoyuna takdim ettiği “ortanın solu” söylemine paralel olarak arttığını belirtmek lazım gelmektedir. Bununla birlikte, Süleyman Demirel de, 1965 yılına kadar Türkiye'de mevcut olan fikri ayrımın “CHP'liler” ve “CHP'li olmayanlar” arasında olduğunu ileri sürerken, CHP'nin “ortanın solu” politikası ile birlikte kendilerinin de “sağda” olduklarını ilan ettiğini beyan etmiştir.² Nitekim Osman Turan'ın 1965 seçimlerinden önce sarf etmiş olduğu, “CHP solu desteklemekten vazgeçtiği takdirde, Türkiye'de sağ sol mücadelesi olmayacaktır”³ sözleri CHP'ye dair öznel vurgular taşısa da bu kavramların politik hayatın gündemine girişine dair tespiti destekler mahiyette olmuştur. Yine bu dönemde AP içerisinde yer alan Ferruh Bozbeyli de Turan ile paralel olarak Türkiye'de bu döneme kadar sağ siyasetin hâkim olduğunu ancak kimsenin sağ kavramını kullanmadığını, bu mevhumun sol lafzı ile beraber ortaya çıktığı görüşünü savunmuştur.⁴ Nihayetinde 1965

² Yüksel Taşkın, “Türkiye'de Sağcılık”, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Cilt-9: Dönemler ve Zibniyetler*, Ed.Tanıl Bora- Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.463.

³ Nermin Abadan Unat, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimleri Tablülü*, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966, s.140.

⁴ Tanıl Bora, “Türk Sağ: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi”, *Türk Sağ: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der: İnci Özkan Kerestecioglu-Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul,2012, s.18. Türk sağı üzerine çalışmalar yapan Yüksel Taşkın da, Türk sağına

Seçimleri hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunda “*Türkiye’nin ilk ideolojik seçimleri*” olarak tavsif edilmiş⁵, seçimlere giren partiler daha önce de belirtildiği veçhiyle “*yelpazede TİP en solda, CHP ortanın biraz solunda, AP sağda, CKMP en sağda yer alacak*”⁶ tespitiyle tanımlanmıştır. Bu tanımda da görüleceği üzere AP merkez sağda, CHP merkez solda konumlandırılırken, CKMP ve TİP, 60’lı yıllar boyunca “*müfrit*” ya da “*aşırı*” sıfatıyla tarif edilmiştir.

60’lı yıllar boyunca dönemin erkânını temsil eden isimler, 61 Anayasası’nın “*müfrit*” akımlara müsaade etmediği noktasında tespitler yapmak durumunda kalmışlardır. Bu argümana örnek olarak Cevdet Sunay’ın Cumhurbaşkanlığı döneminde; “*Bu anayasa sağa ve sola saptırılmayacak kadar kesindir..., müfrit hareketlere asla müsaade yoktur*”⁷ sözleri, dönemin “*müesses nizamını*” temsil edenler tarafından “*aşırı*” akımlar endişesinin tezahürü olarak dikkat çekicidir. Bu meyanda İsmet İnönü, aşırı sağ/sol temalı bir ankete verdiği cevapta, iki akımın da “*tabiatları*” itibariyle “*birbirinden farklı*” olmadığını dile getirirken, “*aşırı*” akımların hedefinin Türkiye’de otoriter bir sistem kurmak olduğunu ifade etmiştir.⁸ Aynı soruya muhatap olan Süleyman Demirel ise, “*Türk milletinin ve onun müesseselerinin davranışı aşırı sol cereyanlar karşısında ne ise aşırı sağ cereyanlar karşısında da öyle olacaktır*”⁹ demek suretiyle bu konu hakkındaki tutumunu belirtmiştir. 60’lı yılların siyasi tarihin de bilhassa müfrit sağ karşısında, AP ile CHP’nin benzer reaksiyon içerisine girdiği çalışmanın diğer bölümlerinde

dair en “*kestirme*” tanımın, “*ancak solun olduğu yerde sağdan bahsedilebilir*” yargısından çıkarılabileceğini belirtmiştir. Bkz. Yüksel Taşkın, “Türk Sağı ve Aydınlar: Bir Aşk ve Nefret İlişkisi”, *Türk Sağı*, s.408. Döneme dair İngiliz arşivinde mevcut olan belgelerde benzer tespitleri bulmak mümkündür. Türkiye’deki siyasal yapıya dair analizin yer aldığı bir belgede, Türkiye’de gerçek bir “sağ kanattan” bahsetmenin mümkün olmadığını ve sadece “*Sovyet emperyalizminden*” korkan bir kesimin olduğu ifade edilirken bundan ötürü Türkiye’de sağdan değil “*anti-soldan*” bahsedilebileceği ileri sürülmüştür. Bkz. FO 371/185825. Ayrıca 27 Mayıs döneminin önemli isimlerinden birisi olan Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel de aktarılan yorumlara paralel bir şekilde, Türkiye’de “*aşırı sağ*” denilen olgunun “*komünizm mesele*” ölçüsünden ibaret olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. FO371/163833.

⁵ Abadan Unat, *age.*, s.148.

⁶ “CKMP: Kağnıya Motor”, *Akıs*, 26 Haziran 1965.

⁷ “Sunay, ‘Anayasa Sağa ve Sola Saptırılmayacak Kadar Kesin’, Dedi”, *Tercüman*, 28 Mayıs 1966. 1961 Anayasası tartışmaları sırasında Ferda Güley’in Recep Peker’den iktibas ettiği şu ifadeler ve devamında kendi yaptığı sınırlama, Sunay’ın açıklamasının alt metnini vermesi açısından ilgi çekicidir: “*Rabmetli Recep Peker’in İstanbul Üniversitesi’nde yaptığı bir konuşmada, gençlerin ısrarı üzerine yaptığı bir tarifi burada meal olarak arz edeceğim: ‘Komünizm; inkar ile, faşizm ifrat ile milliyetçiliğin soysuzlaşmasıdır’. Bu tariften çok anlaşılacağı üzere Atatürkçü milliyetçilik bu derece nazik bir noktadadır. Kıl kadar sağında ırkçılık, solunda komünistlik vardır*”. Bkz. Abdülhadi Toplu, “*Anayasada Milliyetçilik Mücadelesi?*”, Töre-Devlet Yayınları, Ankara, 1976, s.337. “Müfrit” siyaset tartışmalarının aevlendiği 1967 yılında İsmet İnönü’nün şu sözleri ise Güley’in tespitini anımsatır niteliktedir: “*Sağımızdakiler irtica, solumuzdakiler ifrat yolundadır?*”. Bkz. “İnönü, ‘Sağımızdakiler İrtica, Solumuzdakiler İse Ifrat Yolunda’ Dedi”, *Medeniyet*, 10 Eylül 1967.

⁸ “İnönü ve Aşırı Cereyanlar”, *Durum*, 11 Şubat 1965.

⁹ “Demirel ve Aşırı Cereyanlar”, *Durum*, 11 Şubat 1965.

müşahede edilmiştir. Bu minvalde, Bülent Ecevit'in AP Kongresi öncesinde "CHP'nin yaptığı gibi AP de, ortanın sağında olduğunu bildirecek sağ uçtan gelebilecek tehlikelere bir duvar çekerse... demokrasimiz sürekli yaşama imkanına kavuşacaktır"¹⁰ cümleleri ya da İsmet İnönü'nün AP'ye yönelik "siz sağ aşırılardan koruyun, biz de solu koruyalım; o zaman memlekette korkuya yer kalmaz"¹¹ hatırdan uzak tutulmaması gereken bir noktayı teşkil etmektedir.

Makalenin muhtevası bakımından, "merkez sağ" ve "müfrit sağ" kavramlarının Türkiye'de nasıl konumlandırıldığı hususunun irdelenmesi lazım gelmektedir. Türkiye'de "merkez sağ" kavramı estetik bir ifadeyle; "tanıdık, bildik bir kültür ikliminde maddi değişimden istifade etme" tasavvurunun dışavurumu olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan ötürü "Türkçülük", "İslamcılık" gibi "akımlar merkez sağ tarafından "müfrit" olarak addedilirken, bu akımların geniş kesimler tarafından temsili, merkez sağ tarafından engellenmeye çalışılmıştır¹². DP döneminde Millet Partisi'nin kapatılması ya da Türk Milliyetçileri Derneği'nin ilga edilmesi gibi hadiseler bu bağlamda değerlendirilirken,¹³ AP'nin 60'lı yıllar dâhilinde yaşadığı iç tartışmalar ve parti otoritesi tarafından müteaddit defa gerçekleştirilen "oto-limitasyonlar" bu tespiti haklı çıkarmaktadır. Buna mukabil "oto-limitasyonların" da gösterdiği üzere, aşırı sağ akımlar ise kendi doktrinlerini DP döneminden itibaren kendi doktrinlerin merkez sağa kabul ettirmeye çalışırken, merkez sağ kendi politik ve ideolojik "özzerkliliğini" muhafaza etmeye çalışmıştır.¹⁴ Ayrıca merkez sağın, "9 Işık" örneğinde görülen "ne kapitalizm ne de sosyalizm" gibi "üçüncü yolcu" söylemlere itibar etmediğini¹⁵ onun yerine mütehakkim siyasal ve iktisadi sistemle entegre olduğunu eklemek

¹⁰ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi, 3.Baskı, Hil Yayın, İstanbul, 2007, s. 287.

¹¹ *Age.*, s.318.

¹² Yüksel Taşkın, "Türkiye'de Sağcılık", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Cilt-9: Dönemler ve Zibniyetler*, Ed.Tanıl Bora- Murat Gültekinçil, İletişim Yayınları, İstanbul,2009,s.458.

¹³ Agm., s.458, Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler: 1830-1980*,3.B,Tekin Yayınevi, İstanbul,1998, s.461. Burada retrospektif olarak kendisine merkez sağ kimliği izafe edildiği için DP döneminin bu iki uygulaması örnek verilmiştir. Bununla birlikte "aşırı" akımlara dair merkezin tutumunu göstermesi açısından İnönü döneminde tatbik edilen 1944 Türkçülük hadisesi ve DTCF tasfiyesi gibi uygulamalar, müesses nizamın "aşırılık" algısına Yönelik refleksini göstermesi açısından nişane konumundadırlar. Bu eksenle bir tespit için bkz. Tanel Demirel, "1946-1980 Döneminde 'Sol' ve 'Sağ' ", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Cilt-9*,s.416. Ayrıca Celal Bayar'ın 70'li yıllar yaptığı "geriye dönük değerlendirmelerde", DP'nin bu uygulamalarına Yönelik "apolejetik" bir tutum içerisinde olduğu ve bu yüzden toplumda anti-komünist duyarlılığın erken kökleşmesinin geciktirildiğini düşündüğü, bu bağlamda eklenmesi gereken bir keyfiyettir. Bkz. Yüksel Taşkın, *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşılığında Milliyetçi Muhafazakâr Entelijensiyaya*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.118.

¹⁴ Taşkın, "Türkiye'de Sağcılık", s.459.

¹⁵ 70'li yıllarda Milli Görüş tarafından takdim edilecek "Adil Düzen" programı da bu çerçevede değerlendirilebilir.

gerekmektedir.¹⁶ Bütün bu farklılıkların AP içerisinde temellük edilememesi de tabiatıyla, 60'lı yıllar içerisinde “*müstakil*” bir milliyetçi ve İslamcı partinin kuruluşunu beraberinde getirmiştir.

Adalet Partisi, 27 Mayıs sonrasında kapatılan Demokrat Parti'nin mirası üzerinde 11 Şubat 1961 tarihinde kurulmuştur. Oldukça hassas sayılabilecek bir dönemde faaliyete geçen partinin kurucusu ve ilk Genel Başkanı, MBK tarafından Genelkurmay Başkanı yapılan ve daha sonra ordu yaşanacak tasfiye neticesinde emekli edilecek olan Ragıp Gümüşpala olmuştur.¹⁷ Bu noktada, DP mirasını sahiplenmek isteyen bir siyasi teşekkülün niçin Ragıp Gümüşpala ismini tercih ettiği sorusu akıllara gelmektedir. Bu tercihteki en önemli amil, Gümüşpala'nın Genelkurmay Başkanlığı yapması hasebiyle ordu ile olan “*iyi iletişim*” olmuştur çünkü bu “*olağanüstü*” dönemde, AP'nin kurmay kadrosu, DP ile anılmak istememiştir. Bu tercihi, dönemin “*müesses nizamında*” karşı önemli bir “*iyi niyet gösterisi*” olarak okumak da mümkündür¹⁸. Ayrıca Gümüşpala'nın, kendi ifadesiyle, hem “*gerici*” hareketlere karşı olmasının, hem de “*komünizme ödün vermeyecek*” bir çizgide bulunmasının,¹⁹ söz konusu tercihte etkili olması oldukça muhtemeldir.

AP, kurulduğu dönemde sağın çeşitli unsurlarını ihtiva eden heterojen bir kimlik arz etmiştir. Sabık DP'liler, ordudan emekli edilen askerler, Türkiye Köylü Partisi kökenliler, muhtelif milliyetçi ve İslamcı çevreler AP'nin kuruluş sürecinde etkinlik göstermiştir²⁰. Heterojen bir yapı arz eden AP'nin söz konusu hüviyeti, parti açısında 60'lı yıllar dâhilinde önemli tartışmaları da beraberinde getirecektir. Mezkûr çerçevede, bu makale AP'nin tarihini merkeze almak yerine hem parti içerisinde meydana gelen siyasi/ideolojik tartışmalara temas edecek hem de Türk sağının doktriner bir alternatifini sunacak olan Türkçe hareketinin AP içerisinde mevcut olacak “*müfrit- mutedil*” mücadelesine dair ilgisine odaklanacaktır.

¹⁶ Agm., s.471.

¹⁷ Ragıp Gümüşpala'nın askeri ve siyasi hayatı için bkz. Halit Kaya, *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (1961-1965)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara,2014.

¹⁸ Söz konusu cümlelere paralel yorumlar için, bkz. Tanel Demirel, *Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul,2004,s.32. AP'nin kurucularından birisi olan Şinasi Osman, dönemin askeri idaresinin, DP yerine kurulacak olan partiye Genel Başkan olarak Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy'a teklif ettiği ancak bu iki ismin de öneriyi reddettiğini ileri sürmüştür. Bkz. Kaya, *agf*, s.20.

¹⁹Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.83.

²⁰ *Age*., s.30.

Ragıp Gümüşpala'nın Genel Başkanlığı Döneminde Parti İçerisinde "Müfrit-Mutedil" Mücadelesi ve Türkeş Hareketi İle Münasebeti

AP'nin siyaset sahasında ilk ciddi sınavı 15 Ekim 1961 seçimleri olmuş ve bu seçimde AP, yüzde34.79 oy alarak seçimi CHP'nin hemen ardından ikinci sırada tamamlamıştır. Nispi seçim sistemi ile tatbik edilen Millet Meclisi seçiminde CHP'nin 173 milletvekiline karşın 158 milletvekili çıkaran AP, çoğunluk sistemi esasında uygulanan Senato seçiminde CHP'nin 36 senatörüne nazaran 71 senatör çıkarmayı başarabilmiştir.²¹ Bu sonuçlar dönemin "müesses nizami" tarafından "şaşkınlık" ve "tepkel" ile karşılanmış ve ordunun seçim sonuçlarını kabul etmeyerek, idareyi devam ettirmesi fikri gündeme gelmiştir. Ancak dönemin Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın aracılığıyla dönemin parti liderleri Çankaya Köşkü'nde toplanarak; "MBK'nın emekliye sevk ettiği subayların görevlerine iade edilmemesi", "Yassıada'da mahkûm edilen DP'lilere genel af çıkarılmaması", "Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü'nün de Başbakan" olması şartıyla parlamenter demokrasinin devam edileceği kararı alınmıştır.²² Bu karar mucibince, seçimlerde önemli bir oy oranını elde eden AP de, CHP ile İsmet İnönü'nün Başbakanlığında kurulacak olan hükümetin koalisyon ortağı olmuştur. William Hale'in "silah gölgesinde evlilik" olarak tarif ettiği bu koalisyon,²³ her ne kadar AP tabanından birtakım tepkileri beraberinde getirse de bilhassa AP adına, meşruiyet alanını genişletmesi açısından kaçınılmaz olmuştur. Buna rağmen, Ragıp Gümüşpala'nın Başbakan Yardımcılığı görevini reddetmesi, AP'nin tavanının da esasında koalisyona kerhen iştirak ettiklerini göstermiştir.²⁴ Bununla birlikte, AP'nin aldığı oy oranının ve seçim sonucunda oluşan bu ittifakın, ordu içerisindeki rahatsızlıkları billurlaştırdığı eklenmesi lazım gelen bir nokta niteliğindedir. Nitekim bu dönemde yurtdışında olan 14'ler "seçim sonuçları bizi haklı çıkardı" şeklinde bir reaksiyon gösterirken,²⁵ özellikle SKB içerisindeki "komiteci" faaliyetlere ivme kazandırmıştır.

Her ne kadar o dönemde yurtdışında bulunan 14'ler²⁶ "seçim sonuçları bizi haklı çıkardı" şeklinde reaksiyon gösterse de aslında 14'lerin içerisinde önemli bir güç merkezi oluşturan Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının, AP ile münasebetleri

²¹ Age., s.99.

²² Ahmad, age., s.225.

²³William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul,1996, s.135.

²⁴ Demirel, age., s.37.

²⁵ "14'ler Seçimler Bizi Haklı Çıkarttı Diyor", *Milliyet*, 31 Ekim 1961.

²⁶ MBK komitesi içerisinde yer alan 38 üyeden 14'ü, 13 Kasım 1960 tarihinde görevlerinden azledilmiş ve yurtdışına memur edilmişlerdir. Yaşanan tasfiyenin temel nedenleri, MBK'nın görevini "ne zaman" sona erdireceği tartışması ve komite içerisindeki nüfuz mücadelesi olmuştur. 14'ler meselesinin bütün ayrıntıları için bkz. Ferit Salim Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017, s.88-213.

hem seçim öncesinde hem de seçimlerin hemen arifesinde devam etmiştir. Rahatlıkla paradoks olarak nitelendirilebilecek olan bu durumun oluşması ise gelişmeleri dikkatli bir gözle takip edenler için aslında sürpriz telakki edilmemiştir. Zira Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı görevini yürüttüğü dönemde bilhassa DP'li İsmail Hami Tezkan ve Gökhan Evliyaoğlu tarafından neşredilen *Havadis* mecmuası ile yürüttüğü ilişkinin seyri²⁷ ve DP'den bakiye kalan 5 milyon oya istinat edebilecek bir parti kurma düşüncesi²⁸ gibi bazı argümanlar, AP'liler ile Türkeş grubu arasındaki münasebeti mümkün kılmıştır. Nitekim sürgünde olduğu dönem içerisinde Cevdet Perin ile yapmış olduğu mülakatta parti kurmayı düşünmediğini zira “*AP'nin mevcut olduğunu*” dile getiren Türkeş,²⁹ 14'lerin bir diğer üyesi olan İrfan Solmaz'er'e gönderdiği 15 Şubat 1962 tarihli mektupta ise “*AP, CKMP ve YTP ile temaslar kurmalıyız*” cümlesini sarf etmiştir.³⁰ Buna mukabil gelişmeler söz konusu temasın çok daha öncesinden tesis edildiğini göstermiştir.³¹

²⁷ Türkeş ve kendisine yakın olan MBK üyeler, komite içerisinde “mücadele” ederken İsmail Hami Tezkan ve Gökhan Evliyaoğlu tarafından neşredilen *Havadis* gazetesinden entelektüel destek almış ve Peyami Safa, Orhon Seyfi Orhon gibi isimlerin de köşe yazılarıyla, MBK'nın “*radikal*” olarak addedilen grubunun fikirleri desteklenmiştir. Bkz. Sanlı, *agt.*, s.104. Kapatılan DP'ye mensup/ taraftar gazetecilerin neşrettiği *Havadis* gazetesinin o dönemde nasıl çıkabildiğine dair muhtelif analizler yer almaktadır. Kurtul Altuğ, ‘Türkeş’in Başbakanlık Müsteşarlığı döneminde, İsmail Hami Tezkan ile Gökhan Evliyaoğlu'nun, “*Türkeş'in odasından çıkmadıklarını*” beyan etmektedir. Bkz. Kurtul Altuğ, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1991, s.71. Kamran Evliyaoğlu ise bu hususta, *Havadis* gazetesinin “*Türkeş'in inayetiyle*” çıkabildiğini iddia etmekte ve diğer “*sabık*” DP'li gazetelerden bir tek *Havadis*'in “*özel bir emir*” doğrultusunda yayın hayatına devam edebildiğini ifade etmektedir. Bkz. Kamran Evliyaoğlu, “*Çıkar Yol*”, *Milliyet*, 14 Şubat 1963. *Havadis* gazetesinin “*Türkeş'in İnayeti*” ile çıktığına dair, bkz. “*MBK: Gurbet Yolcular*”, *Akis*, 21 Kasım 1960; “*Ömürleri Vefa Etmedi*”, *Akis*, 27 Mart 1961; Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikâyesi*, Ayıldız Matbaası, Ankara, 1966, s.81. Gazetenin başyazarı olan Gökhan Evliyaoğlu, bu iddiayı; “*DP kitlelerinin tecrit edilmeye çalışıldığı ihtilal günlerinde Havadis gazetesinin Türkeş tarafından himaye edildiği iddiası yalandır, çünkü daha önemli işleri vardı*” sözleriyle yalanlasa da, bkz. Gökhan Evliyaoğlu, “*Demokrat Parti-Adalet Partisi-Yeni İstanbul ve Alparslan Türkeş*”, *Yeni İstanbul*, 6 Mart 1963, gazetenin yazarlarından birisi olan Orhan Seyfi Orhon; “*O sıralarda Türkeş, Milli Birlik Hükümeti Başkanı'nın Müsteşarıydı. Eski Havadis gazetesinde yazanlar arkadaşlar, az çok düşündüklerimizi söyleyebilmek adına ondan cesaret alıyorduk*” demek suretiyle bu ilişkiyi doğrulamaktadır. Bkz. “*AP: Türkeş Fırtınası*”, *Kim*, 6 Mart 1963. 13 Kasım hemen akabinde, *Akis* mecmuası ise, “*bir zamanların çok kudretli Albayı, Havadis'in Albayı' haline gelmişti*”, sözleriyle bu münasebete müstehzi bir yaklaşım getirmiştir. Bkz. “*Kaçınlan Albay*”, *Akis*, 14 Kasım 1960.

²⁸ Sanlı, *agt.*, s.109-113.

²⁹ “*Cevdet Perin'in Açıklaması: Türkeş Bana AP'ye Girmek İstediyini Söylemişti*”, *Milliyet*, 2 Ağustos 1962.

³⁰ Türkeş tarafından Solmaz'er'e gönderilen 15 Şubat 1962 tarihli mektup için, bkz. İbrahim Metin, *İhtilaliler Hesaplaşıyor Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer*, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul, 2012, s.359-362.

³¹ Bu noktada o yıllarda “*Türkeş'e muhabbet*” besleyen bir genç olan ve onun yurtdışından, Haluk Karamağaralı vasıtasıyla yaptığı Yönlendirmeler istikametinde faaliyetler içerisinde bulunduğunu zikreden Nuri Gürgür, AP'nin kurucuları arasında Türk Ocağı kökenli birçok ismin olması hasebiyle AP'ye yakınlık duyduklarını hatta “*zaman zaman*” AP Genel Merkezi'ne gittiklerini dile

AP'nin kurucuları arasında yer alan³² ve 60'lı yıllar içerisinde AP içerisinde yaşanacak olan “*müfrit-mutedil*” mücadelesinde mutedil kanatta yer alarak bu hususta oldukça aktif bir şekilde faaliyet gösterecek olan Cevdet Perin'e göre, Türkeş grubu ile AP'nin temasının 15 Ekim 1961 seçimleri öncesinden başlamıştır. Cevdet Perin, o yıllarda hem AP hem de Türkeş grubu ile iyi ilişkiler içerisinde olan ve Hami Tezkan ile Gökhan Evliyaoğlu'nun öncülüğünde çıkan bir diğer yayın organı olan *Son Havadis* grubunun kendisine,³³ on iki kişilik bir kontenjan listesi vererek, bu isimlerin AP'den aday olmalarını talep ettiklerini belirtmiştir. Listenin içerisinde Ali Fuat Başgil, Nihal Atsız,³⁴ Nurettin Topçu ve Nejdet Sançar gibi isimlerin mevcut olduğunu zikreden Perin, “*kendisinin*” farklı bir “*milliyetçilik*” anlayışı içerisinde olduğunu ve bundan ötürü bu isimlere muhalefet ettiğini dile getirmiştir.³⁵ Perin, bir başka yazısında ise o dönemde AP Genel Başkanı olan Ragıp Gümüşpala'nın listeye karşı tepkisini gündeme getirmiş ve Gümüşpala'nın “*ben AP'yi irkçulara, nurçulara ve şariatçılara yataklık etsin diye kurmadım*” demek suretiyle fevran ettiğini ifade etmiştir.³⁶ Nihayetinde, bu isimlerin içerisinde sadece Ali Fuat Başgil, senatör adayı yapılmış³⁷ ancak bu

getirmiştir. Bkz. *60'lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri*, ed. Nuri Gürgür, Ötüken Yayınevi, İstanbul,2014.

³² Demirel, *age*, s.29.

³³ Perin, daha sonraki yıllarda kaleme aldığı aynı temalı yazıda, listenin daha sonra AP'de “Sanayi Bakanı” olacak olan Mehmet Turgut'a verildiğini ancak listeyi Gümüşpala'ya kendisinin iletmek zorunda kaldığını beyan etmiştir. Bkz. Cevdet Perin, “AP ve Yeni Tehlikeler”, *Durum*, 18 Nisan 1968.

³⁴ Altan Deliorman, 1961 seçimleri öncesinde Atsız'a AP'den adaylık teklif edildiğini ancak Atsız'ın kendisi ve Erk Yurtsever ile yaptığı istişare sonucunda bu teklifi kabul etmediğini ileri sürmüştür. Bkz. Altan Deliorman, *Tandığım Atsız*, 2.Basım, Orkun Yayınları, İstanbul,2000, s.164.

³⁵ Cevdet Perin, “Son Havadiste Hazırlanan Aday Listesi”,*Durum*,3 Şubat 1966. Atsız'ın bu dönemde AP'den yapılmak istendiğine dair bir diğer kaynak olarak bkz. “AP: Şaşkın Ördekler”, *Kim*, 13 Haziran 1962.

³⁶ Cevdet Perin, “AP ve Yeni Tehlikeler”, *Durum*, 18 Nisan 1968.

³⁷ Makale içerisinde bahsi geçen Çankaya Köşkündeki toplantıda, Gürsel'in cumhurbaşkanlığı meselesinin geçmesi, o dönemde Samsun senatörü seçilen Ali Fuat Başgil'in de “cumhurbaşkanı” adayı olması ilintili olmuştur. DP'ye yakın olan Başgil, 27 Mayıs müdahalesinden sonra, “*darbeyi*” onaylayan, darbeye beraber gelen MBK'yi “*fiilî*” ve “*meşrû*” bir hükümet olarak gören bir tavır içerisinde girmiştir. Bkz. Tuncay Önder, “Ali Fuat Başgil”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 5: Mübafazakârlık*, ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil,4.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul,2009,s.292. MBK içerisindeki ihtilafta, “radikaller” tarafında olan ve “*geçmişin tasfiyesi ve geleceğin teminatı ise Millî Birlik Komitesi gibi, tam manasıyla tarafsız ve ihtiraslar üstü bir iktidarın himmetini beklemektedir*”,bkz. Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*,2.Basım, Boyut Kitapları, İstanbul, 2004, s.340, demek suretiyle askeri idarenin devamını savunan Başgil, seçimlerden sonra AP, YTP ve CKMP'nin tavassutuyla cumhurbaşkanlığına adayı olmuştur. Ancak, 23 Ekim'de Başbakanlığa çağrılan Başgil, Fahri Özdilek ve Sıtkı Ulay tarafından cumhurbaşkanlığı adaylığından feragat etmesi adına tehdit edilmiş ve adaylıktan çekilmek zorunda kalmıştır. Bkz. Önder, *agm.*, s.293.Kayal'nın da bahsettiği üzere, Başgil'in adaylığının zorla geri alınması, orduyu Türk siyasal hayatında önemli görünen sorunların çözücüsü durumunu güçlendiren bir unsur olmuştur. Bkz. Kurtuluş Kayal, *Ordu ve Siyaset:27 Mayıs-12 Mart*,5.B,İletişim Yayınları, İstanbul,2012,s.98. Başgil hadisesinde literatürde çok fazla değinilmeyen bir husus daha

tartışma AP içerisinde sönümlenmemiş ve takip eden süreç içerisinde artarak devam etmiştir.³⁸

Bu dönemde CHP'ye yakın olan *Akıs* mecmuası³⁹ da tarif edilen münasebete bigâne kalmamış hatta dergide yer alan bir yazıda “*sakıncalı piyade*” konumunda olan 14'lerin bazı üyelerine “*kollarını açan teşekkül*” nitelendirmesi suretiyle AP ima edilmiştir⁴⁰. Aynı mecmuada yer alan başka bir yazıda ise, AP milletvekili olan Gökhan Evliyaoglu'nun ismi zikredilerek, AP'nin “müfrit” milletvekillerinin Evliyaoglu'nun öncülüğünde Türkiye'yi partiye entegre etmeye teşebbüs ettikleri vurgulanmıştır⁴¹. Bu meyanda mecmuaya göre “*AP içerisindeki ırkçı ekalliyet*”, partinin CHP ile sürdürdüğü koalisyonun rahatsızlık duymakta ve Türkiye'nin askeri desteğini de almak suretiyle İnönü'nün kabinesini alaşağı etmeye çalışmaktadır.⁴²

Bu tartışmalar devam ederken, Evliyaoglu dâhil olmak üzere AP içerisinde yer alan bir kiliğin Türkiye ile olan açık münasebeti, dönemin AP'sine yakın olan

bulunmaktadır. Önder'in de makalesinde de belirttiği üzere, Başgil'in, Samsun senatörlüğüne adaylığını koyduktan sonra dinlenmek üzere Cenevre'ye gittiği söylenmektedir. Bkz. Önder, *agm*, s.293. Dündar Taşer'in damadı olan Şevket Bülent Yahnici ise kendisiyle yapılan mülakatta, Başgil'in o dönemde Cenevre'de bulunan, 14'lerden, Dündar Taşer'i ziyaret ettiğini, bu grubun Türkiye'ye dönerek, “*gerekirse ihtilal*” yaparak, işbaşına geçmesini ve kendisinin de “cumhurbaşkanı” yapılmasını talep ettiğini iddia etmektedir.

³⁸ 15 Ekim seçimlerinde, verilen listeden sadece Başgil'in aday yapılması ve Türkçü gruptan isimlerin yer almaması, önceki dipnotta Deliorman'ın iktibasını kuşkuyla hale getirmektedir. Zira Atsız, Başgil'in senatör adayı olduğu ve müstakbel cumhurbaşkanlığı adaylığına hazırlandığı 15 Ekim 1961 tarihinde, çok yankı uyandıracak “*Ordinaryüsün Fahiş Hataları*” başlıklı bir makale kaleme almıştır. Makale için, bkz. Nihal Atsız, “Ordinaryüsün Fahiş Hataları”, *Makaleler: III*, 2.Basım, İrfan Yayınları, İstanbul, 1997. Başgil'in “Anadoluculuk” tezinin şiddetli bir şekilde tenkit edildiği makale, her ne kadar siyasi bir içerik taşımasa da yayınlanma tarihi itibarıyla milliyetçi kesim dâhilinde oldukça tartışma konusu haline gelmiştir. Deliorman, o günlerde milliyetçilerin “ikiye bölündüğünü”, bir kısmının Başgil'in liderliğine teveccüh gösterirken, kendisinin ve Atsız'ın da dâhil olduğu grubun Türkiye'nin liderliğini desteklediklerini ifade etmiştir. Bkz. Deliorman, *age*, s.162.

³⁹ İnönü'nün damadı olan Metin Toker tarafından çıkarılan *Akıs* mecmuası bilhassa 27 Mayıs sürecinde oldukça etkili olmuştur. 27 Mayıs'tan sonra MBK'da yer alacak olan Orhan Erkanlı *Akıs* dergisi hakkında şu sözleri sarf etmiştir: “*O zamanlar Akıs dergisi çıkardı. Dergi deyip bazıları geçer. Biz bu Akıs dergisini hep okurduk. Biz derken, yalnız bizim örgüt değil, bütün orduda çok okunurdu*” Bkz. Nazlı Ilıcak, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975, s.13. Akıs Dergisini neşreden Metin Toker ise, 31 Mart Vakasından önce yayınlanan ve çok etkili olan Derviş Vahdeti'nin *Volkan* gazetesi ile kendi dergisi arasında yapılan analojiye şu cevabı vermektedir: “*Bir hareketin arkasında bir yayın organı var, bu paralel olabilir. Yalnız yüz seksen derece bir fark var...27 Mayıs'tan önceki iktidar gericiliği, irtica, Said-i Nursi'nin elini öpenleri temsil ediyordu. İleri hareketin organı olarak, onun karşısında 'Akıs' vardı demek istiyorlarsa, çok haklılar*” Bkz. *age*, s.21.

⁴⁰ “14'lerin Durumu”, *Akıs*, 16 Ekim 1961.

⁴¹ “Yurtta Olup Bitenler”, *Akıs*, 23 Ekim 1961.

⁴² “Hükümet: Brakılacak Pabuç Yok”, *Akıs*, 12 Şubat 1962.

Yeni İstanbul gazetesinde⁴³ Türkeş ile yapılan bir mülakatla birlikte kamuoyunda açık bir şekilde arz etmiştir. 22 Şubat 1962 hadisesinin hemen arifesinde başlayan mülakatta Türkeş açık bir şekilde İnönü'yü hedef gösterirken⁴⁴, söz konusu yazı dizisi gazete tarafından “*mücbir sebepler*”⁴⁵ gibi müphem bir ifade suretiyle yarıda bırakılmıştır. Bu mülakata cevaben *Akis Mecmuası*, “*asıl adı Hüseyin Feyzullah*”⁴⁶ olan “*ırkçı ve Turancı*” diye nitelediği Türkeş'in, 27 Mayıs öncesinde DP'den müşteki olduğunu ancak Fethi Tevetoğlu⁴⁷ gibi DP'lilerin tutumunu tasvip ettiği ileri sürülmüştür. Yazıya göre, bundan ötürü Türkeş'in “*ırkçı fikirlerini kuvveden füle çıkarmak*” uğruna “gericiliğe” müsamaha edebileceği

⁴³ Eski “Havadis” gazetesi ekibinin Yönetiminde çıkan *Yeni İstanbul* gazetesi, 60'lı yılların önemli bir sürecinde Türkeş'e en yakın olan AP'li yayın organlarından birisi olacaktır. Nitekim o yıllarda “*Türkeşçi*” bir subay olan Acar Okan, genç subaylar arasında o dönem *Yeni İstanbul* gazetesinin en çok okunan gazetelerden bir tanesi olduğunu ve bir gün Ankara'da Yavuz Bülent Bakiler'in kendisini *Yeni İstanbul* gazetesine götürdüğünü ve orada “Gökhan Evliyaoğlu, Hami Tezkan ve Galip Erdem” ile tanıştığını ileri sürmektedir. Bkz. *60'lı Yıllardan...* s.36.

⁴⁴ Aydın Köker, “Türkeş İhtilali Anlatıyor: İlk İhtilal Fikirleri ve İlk Toplantılar”, *Yeni İstanbul*, 15 Şubat 1962; Aydın Köker, “Türkeş İhtilali Anlatıyor: Halk Partisi'nin Tahrikleri”, *Yeni İstanbul*, 17 Şubat 1962.

⁴⁵ *Yeni İstanbul* gazetesinde bu haber şu cümlelerle verilmiştir: “*Okuyucularımız! Bugün açıklamayacağımız sebeplerden dolayı Türkeş ile ilgili röportajı ileride tekrar devam etmek ümidi ile kesiyoruz. Özür Dileriz.*”. Bkz. *Yeni İstanbul*, 18 Şubat 1962. *Akis* mecmuası bu hususta gazetenin “esrarlı” bir hava vermek istediklerini hâlbuki yazarların durdurulmasının sebebinin Türkeş'in Delhi'den telgraf çekmek suretiyle “*yazıların derhal durdurulması*” talimatı üzerine sonlandırıldığını iddia etmiştir. Bkz. “Kendi Aramızda”, *Akis*, 26 Şubat 1962. *Kim* dergisinde ise, dönem üzerine yapılan bir tahlilde, bu yazı dizisinin Kabibay tarafından “*inisiyatifin*” Türkeş'e geçmemesi adına “*kestirildiği*” iddia edilmiştir. Bkz. “14'lerin Gerçek Hikâyesi”, *Kim*, 13 Aralık 1963.

⁴⁶ Türkeş'in gerçek adının “*Hüseyin Feyzullah*” olduğuna dair ilk iddia, tespit edilebildiği kadıyla, 13 Kasım 1960'ın hemen akabinde *Kim* mecmuası tarafından Yöneltilmiştir. Bkz. “Hüseyin Feyzullah”, *Kim*, 21 Kasım 1960. 13 Kasım'ın gündem yoğunluğu hesabıyla ilgi çekmeyen bu iddia, *Akis* mecmuası tarafından tekrar Yöneltilmiş, bkz. “İhtilal: Hamamda Şarkı”, *Akis*, 19 Şubat 1962; “İhtilal: Hamamda Şarkı: II”, *Akis*, 26 Şubat 1962; “İhtilal: Hamamda Şarkı: III”, *Akis*, 5 Mart 1962, ancak Türkeş bu iddiaya karşın 1934 tarihli hüviyetini ibraz etmek suretiyle tekzip yazısı göndermiştir. Bkz. “Cesaret Anlayışı”, *Akis*, 5 Mart 1962.

⁴⁷ 1916 Rize doğumlu olan Fethi Tevetoğlu, cumhuriyet dönemi Türkçülüğünün ilgi çekici simalarından birisi olmuştur. Atsız'la yakınlığı, Atsız'ın 1933 yılında başladığı “Çanakkale'ye Yürüyüş” etkinliği ile başlayan Tevetoğlu, 3 Mayıs 1944 olaylarından ötürü de mahkûmiyet alan isimler arasında yer almıştır. Ayrıca, *Koşun* adlı Türkçü dergiyi neşreden Tevetoğlu'nun muhtelif Türkçü dergilerde yazılan yayımlanmıştır. Tevetoğlu, aktif siyaset yaşamına DP'nin Samsun İl Başkanı olarak başlamış ve daha sonra kurulan Adalet Partisi'nden 3 dönem senatör olarak seçilmiştir. Bilhassa soğuk savaş döneminin “*anti-komünizm*” faaliyetleri dahilinde oldukça aktif bir pozisyona sahip olan Tevetoğlu, bu çerçevede milliyetçi-muhafazakar çevrelerde oldukça yankı uyandıran “*Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1967)*” başlıklı eserini de müellifi olmuştur. Bkz. Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler(1910-1967)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967. Tevetoğlu'nun biyografisi ile siyasi ve düşünce hayatı için ise, bkz. Mert Gönül, *Türk Düşünce ve Siyasi Hayatında Dr. Fethi Tevetoğlu*, H.Ü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011. Tevetoğlu, Türkeş ve çevresi ile olan siyasi ve fikri yakınlığa rağmen CKMP'de siyaset yapmayacaktır.

öne sürülmüştür.⁴⁸ Bu hususta devam eden tartışmaya katılan Doğan Avcıoğlu⁴⁹ ise, AP içerisinde “*arkasına YTP’yi de alarak, CHP’siz*” bir hükümet kurmak isteyen “*Irkeç-Turana*” bir grubun muktedir olmak istediğini ifade etmiştir. Avcıoğlu’na göre, Menderes’in bile “*Türk Milliyetçileri Derneği’ni*”⁵⁰ kapatmak suretiyle izin vermediği bu yapı, Portekiz ve İspanya’da olduğu gibi “*ordu-kilise-işadam*” teslisinin uyarlamasıyla iktidara gelmek istemektedir ancak “*zinde kuvvetler*” buna müsaade etmeyecektir.⁵¹

22 Şubat 1962 darbe teşebbüsünün hemen öncesinde meydana gelen, AP içerisindeki müfrit-mutedil mücadelesi olarak tasvir edilen ve görüldüğü üzere “*mahalle dışından*” da dikkatle izlenen bu vakıa, beraberinde Gökhan Evliyaoğlu, İsmail Hami Tezkan, Tahsin Demiray, Mehmet Turgut ve Mehmet Ali Aytaç adında AP’li milletvekillerinin partiden ihraç edilmeleri istemiyle neticelenmiştir. “*Türkeşçilik*” isnadı ile partiden ihracı istenen bu isimler⁵², bu kararı AP ile CHP’nin ittifakına bağlamış ve bu hükmün İnönü’nün direktifleri doğrultusunda tatbik edildiğini söylemek suretiyle protesto etmiştir.⁵³ Bu isimler partiden önce ihraç edilmiş ancak daha sonra affedilerek partiye tekrar iltihak edebilmişlerdir.⁵⁴

22 Şubat 1962 tarihinde Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilen kalkışma her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da, 14’ler tekrar kamuoyu gündemine girebilmeyi başarabilmiştir. Türkeş ve arkadaşlarının 22 Şubat hadisesi ile ilgili

⁴⁸ “Türkeş Diye Bir Adam”, *Akıs*, 19 Şubat 1962.

⁴⁹ 1971 darbesinden önce bir generalin; “*Ben Türkiye’nin Düzeneğini okumamış bir subayı eksik sayarım*” demek suretiyle sitayişle bahsettiği Doğan Avcıoğlu, 1960’lı yıllarda Türk solunun gündemini belirleyen köşe taşlarından birisidir. Türkiye ve çevre ülkelerinde yaşanan darbelerden sonra pretoryen idarelerin ciddi anlamda teveccüh gördüğü fikri iklimde “*yol göstericilik*” yapan Avcıoğlu, 1961’de yayın hayatına başlayan ve 60’lı yılların en önemli siyasi mahfillerinden birisi haline gelecek *Yön* mecmuasının imtiyaz sahibi ve öncülerinden birisi olmuştur. Bkz. Ömer Turan, “Doğan Avcıoğlu”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-9: Dönemler ve Zibniyetler*, s.159-179. *Yön* dergisi için ayrıca bkz. Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

⁵⁰ 1951 yılında Türk Milliyetçileri Derneği adında kurulan ve büyük bir ilgi gören bu oluşumda, Atsız’ın, Remzi Oğuz’un ve Nurettin Topçu’nun fikirlerini paylaşan insanlar, CHP’ye karşı bir koalisyon içerisine girmişlerdir. Bkz. Deliorman, *age*, s.45. 1953 yılında, derneğin 73 şubesi bir günde kapatılarak, derneğin mallarına en konulmuş ve derneğin idare heyetinde bulunan DP milletvekilleri Sait Bilgiç ve Tahsin Tola dernekten ihraç edilmiştir. Bkz. Beşir Ayvazoğlu, “Tanrıdağı’ndan Hıra Dağı’na Uzun İnce Yollar”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 4: Milliyetçilik*, ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 3.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.571. “Türk Milliyetçileri Derneği” için ayrıca bkz. Murat Kılıç, *‘Allah, Vatan, Soy, Milli Mukaddesat: Türk Milliyetçileri Derneği (1951-1953)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

⁵¹ Doğan Avcıoğlu, “Rejim Buhranı”, *Yön*, 21 Şubat 1962.

⁵² “Türkeşçilik”, *Düşünen Adam*, 1 Mart 1962.

⁵³ “CHP’nin Son Oyunu: T.Demiray, M.Turgut, M.A. Aytaç, Evliyaoğlu, Tezkan AP’den Çıkarıldı”, *Düşünen Adam*, 21 Şubat 1962.

⁵⁴ “A.P’den Çıkarılanlar Tekrar Partiye Alındı”, *Milliyet*, 14 Nisan 1962.

herhangi bir organik bağı bulunmasa da⁵⁵ bazı yayın organlarında söz konusu kalkışma ile ilişkilendirilmişlerdir. Bu meyanda *Yön Mecmuasında* 22 Şubat'ın “*Irkçı-Turancuların*” tahrirleri sonucunda gerçekleştiği iddia edilirken⁵⁶, Gökhan Evliyaoğlu'nun “*Türkeş işaatlarıyla*” memleketi karıştırdığı ileri sürülmüş⁵⁷ ve *Yeni İstanbul* gazetesinde çıkan mevzubahis beyanata, “*Türkeş'in Büyük Türkiye'si, Misak-ı Milli hudutlarını aşp Tiran'a ulaşıyor herhalde*” ibareleriyle müstehzi bir yaklaşım getirilmiştir⁵⁸. Bunun haricinde, sivil siyasetin “*potansiyel askeri müdahale*” söylemleri çerçevesinde oldukça yara aldığı bu dönemde, AP'ye yakın muhtelif mecmualar Türkiye'yi “*gemiye kaptan olması gereken adam*” nitelendirmesi ile tavsif ederken, Türkiye'nin çeşitli yazıları da Mehmet Şevket Eygi tarafından çıkarılan *Yeni İstiklal* gazetesinde yayınlanmaya başlamıştır.⁵⁹

AP içerisinde Türkiye'ye “*en azından*” sempatik bakan ve Türkiye'nin de bu münasebeti sürdürmek adına faaliyetlerde bulunduğu 22 Şubat 1962 sonrası dönemde, söz konusu ilişki 14'ler arasında yaşanan tartışmalara da sirayet etmiştir. 14'lerin aralarında yaşadıkları tartışmalar, bu yapay grubun dağılmasına yol açarken, Türkiye ve arkadaşlarına dair yapılan analizlerde, Türkiye'nin 14'lerin lideri olmasına yönelik sadedinde önemli bir mahzur olarak, “*sabık*” DP'li çevrelerle münasebet içerisinde bulunması ve bu çevrelerin neşriyat yoluyla kendisini propaganda etmesi gösterilmiştir.⁶⁰ Bu noktada Türkiye'nin toplantı esnasında, “*ihtilal yoluyla iktidara gelmenin imkânı olmadığını*”, “*yeni bir siyasi teşekkülün başarılı olmasının zor olduğunu*” ve “*dâbil olma noktasında en müsait partinin AP olduğunu*” ileri sürdüğü iddia edilmiştir.⁶¹ Türk basınında ayrıca Türkiye ve

⁵⁵ 14'lerin diğer kanadını temsil eden Kabibay ve arkadaşlarının ise 22 Şubat kalkışması ile, doğrudan olmamakla birlikte Dündar Seyhan vasıtasıyla “dolaylı” bir ilişkisi bulunmamaktadır. Nitekim hem Kabibay hem de Erkanlı kendilerinin 22 Şubat'a müdahil olduklarını doğrulamıştır. Bkz. Altuğ, *age*, s.196-197.

⁵⁶ “22 Şubatın Nedenleri”, *Yön*, 28 Şubat 1962.

⁵⁷ “Bir Evliyaoğlu”, *Yön*, 28 Şubat 1962.

⁵⁸ “Türkeş'in Yazısı”, *Yön*, 21 Mart 1962. Mahir Kaynak, *Yön* dergisinin editörü Doğan Avcıoğlu'nun Pan-Türkistlerle “dalga geçtiğini” ve Türkiye Türklerinin Sovyetlerdeki Türk halklarını kurtaramayacağını aksine Sovyetlerdeki Türk Halklarının Türkiye Türklerini kurtarabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Bkz. Özgür Mutlu Ulus, *Türkiye'de Sol ve Ordu (1960-1971)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 118.

⁵⁹ İslamcı nitelik taşıyan ve Mehmet Şevket Eygi öncülüğünde yayınlanan *Yeni İstiklal* gazetesi, Türkiye'yi yurtdışında bulunduğu süre zarfında en çok destekleyen yayın organlarından bir tanesi olacaktır. Türkiye'nin 1950'li yıllarda *Orkun* dergisinde yazılarının yer bulacağı bu gazete ile Türkiye'nin ilişki boyutunu gösteren en önemli karinelere bir tanesi Mehmet Şevket Eygi'nin, Yeni Delhi'de bulunan Türkiye'ye gönderdiği yeni yıl tebrikine karşı Türkiye'nin gönderdiği mektup olmuştur. Eygi'ye, “*sizin ve diğer genç ilköcüler arkadaşların yeni yılını ben de kutlarm*” diyerek mukabele eden Türkiye; “*sizin gibi genç evlatlar yetiştiren Türk milleti, elbet layık olduğu yükseklığe erişecektir*” sözlerini sarf etmiştir. Bkz. Alparslan Türkiye, “Bir Mektup”, *Yeni İstiklal*, 18 Nisan 1962.

⁶⁰ “14'ler Arasındaki İhtilafın İç Yüzü”, *Milliyet*, 31 Temmuz 1962. Alparslan Türkiye, Muzaffer Özdağ'a gönderdiği mektupta, *Milliyet* gazetesinde servis edilen bu yazıların Orhan Erkanlı tarafından Abdi İpekçi vasıtasıyla yayınladığını iddia etmiştir. Bkz. Metin, *age*, s.384.

⁶¹ “14'ler: Takkenin Altındaki”, *Akis*, 6 Ağustos 1962.

arkadaşlarının yeni bir parti kurmaktansa, popülaritesi yüksek olup kurumsallaşmasını tamamlayamamış AP'de siyaset yapmayı tercih edebilecekleri yorumunda bulunulmuştur. Bu minvalde Türkeş'in AP içerisinde kilit noktalarda bulunan müfrit milletvekilleri üzerinde ve ordu içerisindeki genç unsurlar nezdinde etkisinin olduğu ileri sürülen analizde, Türkeş'in AP ile flörtünün, ordu dâhilindeki gruplarda rahatsızlık yaratacağı zikredilmiştir.⁶² Konuya mütedair bir İngiliz belgesinde ise, 14'lerin ikiye bölündüğü belirtilerek, Türkeş'in Silahlı Kuvvetler ve AP içerisindeki “*ateşli milliyetçi*” grup üzerinde nüfuzu bulunduğu ancak Türkiye’de yaşanan olaylar (burada 22 Şubat hadisesi kast ediliyor olmalı-y.n) üzerinde çok fazla tesirinin bulunmadığı ileri sürülmüştür.⁶³

Türkeş ile AP'nin ilişkisinin seyri, yukarıda izah edilen gelişmeler ve analizle vuku bulurken, AP'nin 1962 yılının sonlarında doğru gerçekleşecek olan kongresi öncesinde, bilhassa partinin Genel Başkanı olan Ragıp Gümüşpala ile Burhan Apaydın arasında yaşanan mücadele, nitelik değiştirerek parti içerisinde müfritler ve mutediller olarak tasnif edilen iki grup arasındaki çekişmeye dönüşecektir. Bu noktada, Türkeş'in isminin AP ile birlikte anılması ve Apaydın'a karşı Gümüşpala'nın Türkeş'in nüfuzu altındaki isimlerle birlikte hareket ediyor olması iddiası⁶⁴, parti içerisinde derin çatlaklar oluşmasına meydan verecektir.

Türkeş'in yurda döndükten sonra AP'ye gireceği varsayımı üzerine AP içerisinde birçok yetkili aleyhte görüş bildirmiştir. AP İzmir Milletvekili Burhan Apaydın; “*Türkeş AP'nin kapısının içerisinden giremez*”⁶⁵ derken, daha önce değinildiği üzere, Paris'te Türkeş ile görüşmüş olan Cevdet Perin; AP'nin “*müfrit sağa*” kaydırılmak istendiğini ve Burhan Apaydın'ın bu “*çıkışında*” haklı olduğunu beyan etmiştir⁶⁶. Ayrıca, İçel Senatörü Cahit Okyavuz; “*Türkeş ile teşkilat mensuplarının fikirleri bağdaşamaz. Türkeş ismi A.P davasına gölge getirir*”⁶⁷ demek suretiyle muhalefet ederken; AP İstanbul Milletvekili Özer Şahingiray, Türkeş'in AP'ye gireceği haberleri üzerine sorulan soruya; “*Türkeş ve çevresinin yeri AP değildir, onların partiye girmesi katıyen olmayacaktır*”⁶⁸ şeklinde cevap vermiştir. Bu süreçte AP'den istifa eden İzmir Milletvekili Kadri Özek'in, istifasına gerekçe olarak parti içerisinde mevcut olduğunu iddia ettiği “*Irkeç, Turancı, Türkeşçi*” grubu adres göstermesi de⁶⁹ dikkatleri çeken bir diğer husus olmuştur.

⁶² “14'ler Arasındaki İhtilafın İç Yüzü: 9'lar ve 5'ler”, *Milliyet*, 1 Ağustos 1962.

⁶³ FO 371/163834.

⁶⁴ Bkz. “A.P: İkinci Perde”, *Akis*, 6 Ağustos 1962; “Gümüşpala Cephesi”, *Akis*, 20 Ağustos 1962, *AP: Hedef Mutediller*, *Kim*, 12 Eylül 1962.

⁶⁵ “Burhan Apaydın AP'li Yöneticileri İtham Etti”, *Milliyet*, 3 Ağustos 1962.

⁶⁶ “Bir AP Milletvekiline Göre Kalkınma Hayalden İbarettir”, *Milliyet*, 5 Ağustos 1962.

⁶⁷ “Perin: ‘AP'ye Sağcılar Hâkim Oldu’ Dedi”, *Milliyet*, 6 Ağustos 1962.

⁶⁸ “AP Kongrelerinde CHP'ye Çatıldı, Apaydın Yuhalandı”, *Milliyet*, 6 Ağustos 1962.

⁶⁹ “Gümüşpala'ya Açık Mektup”, *Milliyet*, 18 Ağustos 1962.

Türkeş, isminin AP ile birlikte zikredildiği ve önemli tenkitlerin beraberinde geldiği bu süreçte bir basın açıklaması yaparak; “*hiçbir partiye angajmanının*” olmadığını ifade ederken, herhangi bir partiye ve ona oy verene 27 Mayıs’tan önce de sonra da herhangi bir “*düşmanlığının*” olmadığını ilan etmiştir.⁷⁰ Türkeş’in bu son derece politik görünen açıklamasında AP ile olan münasebetine dair haberlere “*mim*” koyma çabası görülse de; “*herhangi bir partiye ve ona oy verene 27 Mayıs’tan önce de sonra da herhangi bir düşmanlığının olmadığını*” söylemek suretiyle hem AP’ye hem de DP mirasına sempatik görünme amacı olduğu müşahade edilmektedir. Nitekim Abdi İpekçi, bu beyanata dair yazdığı köşe yazısında, Türkeş’in AP içerisindeki aşırı milliyetçi çevrelerle olan münasebetini tekzip etmemesi üzerine “*mevcut şüphelerin*” giderilmediğini, hatta kuvvetlendiğini iddia etmiştir.⁷¹

Türkeş’e yakın olan basın ise bu süreçte, daha önce geliştirdiği “*beklenen adam*”, “*geminin kaptanı*” gibi sıfatlar kullanmaktan ziyade daha ihtiyatlı bir üslup benimsemiş ve bu meseleyi fazla tahrik etmemiştir. Bununla birlikte, AP içerisindeki Gümüşpala-Apaydın çekişmesinde, Gümüşpala’nın tarafında konumlanmış ve Apaydın “*milliyetçilik düşmanı*” ve “*İnönü taraftarı*” gibi sıfatlarla takbih edilmiştir.⁷² Bu noktada, Türkeş’e dair eleştirel bir tutumu olan *Kim* mecmuasında, AP içerisindeki mücadelenin muhataplarının “*ırkçılar ve Gümüşpala’nın etrafında birleşenlerle, AP’yi biraz daha iyi bir istikamete götürmek arasında olanlar*”⁷³ olarak tasvir edilmesi, AP içerisindeki mücadeleye dışarıdan bakanların konumlanmaları adına ilgi çekici olmuştur.

Söz konusu iklim dairesinde gelişen AP Genel Seçimleri sonucunda Rağıp Gümüşpala tekrar Genel Başkan seçilmiş ve partinin Genel İdare Kurulu üyelerinin tespitinde müfrit grubun hâkim olduğu yorumunda bulunulmuştur.⁷⁴ Konuya dair bir İngiliz belgesinde de AP kongresine “*aşırı milliyetçi*” grubun hâkim olduğunu ve Türkeş ile arkadaşlarının Gümüşpala’yı desteklediği ileri sürülmüştür. “*Aşırı milliyetçi grubun*” Fethi Tevetoglu, Gökhan Evliyaoğlu, Cevat Önder isimlerinin öncülüğünde örgütlendiği bildirilen belgede, bu grubun İnönü ile uzlaşmaz olduğu ve Türkeş ile olan “*açık iltisakından*” ötürü, Türkeş’in yurda dönüp, AP’ye geçebileceği öngörüsünde bulunulmuştur.⁷⁵ Nitekim Türkeş’e yakın olan *Milli Yol* mecmuası da, seçimleri milliyetçilerin kazandığı ifadesini kullanırken, seçim sonuçlarını, AP’nin “*yaşayan bir ölü*” olmamama noktasında dönüm noktası olarak yorumlayarak, AP’nin “*İnönüist*” basın tarafından propaganda edilen zümrenin elinden kurtulduğunu ileri sürmüştür.⁷⁶

⁷⁰ “Türkeş’in Açıklaması”, *Milli Yol*, 24 Ağustos 1962.

⁷¹ Abdi İpekçi, “Türkeş’in Açıklaması”, *Milliyet*, 23 Ağustos 1962.

⁷² “Apaydın Hücumda”, *Milli Yol*, 10 Ağustos 1962.

⁷³ “Asıl Kindarlar”, *Kim*, 12 Eylül 1962.

⁷⁴ “AP Kongresine Müfritler Hâkim Oldu”, *Milliyet*, 2 Aralık 1962.

⁷⁵ FO 371/163834.

⁷⁶ “Dönüm Noktası”, *Milli Yol*, 7 Aralık 1962.

Burhan Apaydın ile Genel Başkanlık yarışına giren Gümüşpala'nın seçimleri kazandıktan sonra hem Türkeş'e hem de AP içerisinde müfrit olarak değerlendirilen gruba yönelik tutumu tamamen değişmiştir. Türkeş'in 2,5 yıllık yurtdışı deneyiminden sonra yurda dönüşü, kamuoyu tarafından ilgiyle takip edilirken, Türkeş'in AP ile olan/olabilecek münasebeti merak uyandıran hususlardan birisini teşkil etmiştir. Alparslan Türkeş'in yurda dönüşü, kendisini *Havadis* gazetesi günlerinden itibaren destekleyen AP'li Hami Tezkan-Gökhan Evliyaoğlu'nun çıkardığı *Yeni İstanbul* gazetesi tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Milliyetçi-muhafazakâr camianın tanınmış romancılarından Tarık Buğra; "*Türkeş, 27 Mayıs sürecinde azınlık tarafından ezilmek isteyen geniş çoğunluğun hissini kazanabilecektir*"⁷⁷ demek suretiyle desteğini ilan ederken, gazetenin başyazarı ve elan AP milletvekili olan Gökhan Evliyaoğlu, Türkeş hakkında bir köşe yazısı dizisi başlatarak, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı döneminden sitayişle bahsetmiştir. O dönemde Türkeş'in, "*CHP tarafından rehin alınmak*" istenen ihtilali, Türk Milleti'nin çoğunluğu doğrultusunda yönlendirmek istediğini düşünen Evliyaoğlu'na göre "*ne Türkeş'in AP içinde siyasi bir faaliyette bulunmak ne de AP'nin Türkeş ile birlikte hususi bir aksiyonda bulunma gibi bir gayreti*" bulunmamaktadır. Bununla birlikte zaman zaman veya her zaman AP ile Türkeş'in "*aynı paralelde*" hareket etmesi her iki taraf açısından da kazanç olacaktır.⁷⁸ Görüldüğü üzere Evliyaoğlu Türkeş'ten övgüyle bahsederken, Türkeş ve AP meselesine politik bir yaklaşım getirerek desteğini örtük bir şekilde dile getirecektir.

Türkeş'in ve Türkeş'e sempati duyan kaynakların AP meselesine dair temkinli ifadeler kullanmasının altında, Türkeş'in yurda dönüşünün AP Genel Merkezi tarafından endişe ile yaklaşması keyfiyeti yer almıştır. Bu meyanda, iki ay önce gerçekleşen başkanlık seçimlerinde Türkeş tarafından desteklendiği iddia edilen Ragıp Gümüşpala'nın "*Türkeş AP kapısından içeri giremez*" dediği iddia edilmiş⁷⁹ ve AP Temsilciler Kurulu ile Genel İdare Kurulu'nun teşkilatlara bir tamim göndererek, "*AP dışında hiç kimseye bele de cuntacı ve ihtilalci kimselere iltifat edilmemesi*"⁸⁰ direktifi verdiği ileri sürülmüştür. Her ne kadar, AP'nin

⁷⁷ Tarık Buğra, "Türkeş'in Şansı", *Yeni İstanbul*, 25 Şubat 1962.

⁷⁸ Gökhan Evliyaoğlu, "*Demokrat Parti- Adalet Partisi- Yeni İstanbul ve Alparslan Türkeş*", 7 Mart 1963. Evliyaoğlu tarafından yazılan ve 3 Mart'tan 7 Mart'a kadar neşredilen yazı dizisi, İnönü tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır. Bunun üzerine bizzat İnönü imzasıyla mecliste, Evliyaoğlu'nun "*İstanbul'da münteşir Yeni İstanbul Gazetesinin 5.3.1963 ve 6.3.1963 tarihli nüsbalarında yayımlanan «Demokrat Parti - Adalet Partisi - Yeni İstanbul ve Alparslan Türkeş» başlıklı başmakale ile «Anayasa düzeni, milli güvenlik ile buzurunu» bozduğu gerekçesiyle «yasama dokunulmazlığının» kaldırılması talep edilmiştir. Talep, meclis tarafından reddedilmiştir. Bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt:31, Dönem:1, Toplantı:3, Birleşim:110, 22 Haziran 1964, s.664.*

⁷⁹ "Gümüşpala, 'Türkeş AP'ye Giremez' Dedi", *Milliyet*, 22 Şubat 1963. Gümüşpala'nın Türkeş tarafından desteklendiği dönemde bile, aslında bu ilişkiden rahatsız olduğu ve Türkeş'e yakın olan AP milletvekillerini gizli ibareli bir mektupla dönemin Cumhurbaşkanı Gürsel'e ifşa ettiği yönünde iddialar mevcuttur. Bkz. "AP: Evrak-ı Metruke", *Kim*, 4 Ekim 1962.

⁸⁰ *Cumhuriyet*, 3 Mart 1963.

Türkeş'e cephe aldığı yönünde haberler Türkeş'e yakın kaynaklar tarafından tekzip edilmiş olsa da⁸¹, AP'ye yakın olan isimlerin bu hususta değerlendirmeleri, rahatsızlığı tezahür ettirecek nitelikte olmuştur.

Türkeş'in yurda dönüşü üzerine, başyazarının “*artık Kızılay'da kısa pantolonla gezmediği müddetçe haber konusu olamaz*”⁸² şeklinde yorum yaptığı *Kim* mecmuası, aynı sayısında paradoksal bir şekilde iki AP'li yazara yer vermek suretiyle Türkeş'in AP ile olan münasebetine dair tahliller aktarmıştır. AP'li yazar Mümtaz Faik Fenik, Türkeş'in yurda dönüşü sonrası yapılan karşılama ve basında yer alan haberlerin abartılı olduğunu zira memleketin kalkınmasında “*fındık kadar yararlı*” olmayan, memlekete “*buzur ve istiklal*” getirmeyen Türkeş'e “*vatani kırtaran aslan*” muamelesi yapılamayacağını dile getirmiştir. Fenik'e göre Türkeş ya siyasi parti kurmak ya da hazır olan bir siyasi partiye konmak istemektedir ve bütün bu hazırlıklar bunun vesikası niteliğindedir. Bu minvalde AP ile alakalı şayialar çıktığını ileri süren Fenik, “*demokratik nizamın müdafii ve milli hâkimiyet prensibine bağlı olan teşkilattan*” Türkeş'e teveccüh gelmeyeceğini iddia etmiştir.⁸³ Türkeş üzerine aynı mecmuada köşe yazısı kaleme alan AP'li Cehdi Şahingiray ise, Türkeş'in AP “*safslarına sığınmaya çalıştığını*” ve Turancılık, ırkçılık gibi hayallerini, “*saf, temiz*” AP'lilerin milliyetçilik duygularını istismar etmek suretiyle gerçekleştirmek istediğini beyan etmiştir. Ancak Şahingiray'a göre 27 Mayıs günü AP teşkilatı, “*kendisini hançerleyen, halen kapanmayan derin ve acısı dınmıyın yarayı açın*” Türkeş'i unutmamıştır. Bundan ötürü, “*Türkeş'in değil Adalet Partisi içinde, bu vatanda dahi yeri yoktur*”.⁸⁴

AP'li iki yazardan iktibas edilen cümlelerden, Türkeş meselesinin, en azından, AP içerisinde belirli bir kesim tarafından kaygıyla izlendiği müşahede edilmektedir. Bilhassa Şahingiray tarafından, Türkeş'in 27 Mayıs içerisindeki etkin rolünün gündeme getirilmesinde, parti içerisindeki DP bakiyesini/mirasını harekete geçirme insiyakı tebarüz etmektedir. Burada mevcut olan kaygı kadar dikkat çekici olan bir diğer nokta ise 27 Mayıs sürecinin diğer muhatabı olan CHP'li zümrenin, Türkeş-AP ilişkisinden duyduğu rahatsızlık olmuştur. Bu minvalde *Kim* mecmuasının AP'li yazarlara kapı açması önemli bir karine teşkil ettirmiştir. 27 Mayıs sürecinden itibaren *Kim* mecmuası ile paralel bir yayın anlayışını haiz olan *Akis* mecmuası da, “*CHP'li zümrenin Türkeş-AP ilişkisinden rahatsızlık duyduğu*” tezini destekleyecek malzemeler içermektedir.

Akis dergisinde neşredilen, AP'nin heterojen bir yapıya sahip olduğu belirtilen imzasız bir yazıda, “*DP'den en az CHP kadar nefret eden belirli bir mektebin saliklerinin*” AP'yi kurduğunu ve zamanlamanın Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı dönemine tesadüf ettiği vurgulanmıştır. Bundan ötürü yazar; Türkeş'in yurda dönüşü ve AP ile irtibatına dair haberlerin, AP içerisindeki

⁸¹ “AP ve Türkeş ile İlgili Haberler Yalan”, *Yeni İstanbul*, 4 Mart 1963.

⁸² Özcan Ergüder, “Bay Alparslan Türkeş”, *Kim*, 6 Mart 1963.

⁸³ Mümtaz Faik Fenik, “Türkeş'e Kim İnanır”, *Kim*, 6 Mart 1963.

⁸⁴ Cehdi Şahingiray, “Türkeş'in Sapladığı Hançer Yarısı Halen Kapanmadı”, *Kim*, 6 Mart 1963.

“menşei DP’ye dayananlar” ile “ötekiler” arasındaki “keşmekeşi” vazıh hale getirdiği ve zaman içerisinde AP’nin, hangi tarafı temsil ettiğini ortaya koyacağı sözlerini sarf etmiştir.⁸⁵ İfadelerden anlaşılacağı üzere yazar, AP’nin “menşei DP’ye dayanan” formatını tercih etmiş ve ötekiler olarak tarif ettiği klişe yönelik “evli evine” deyimini kullanma ihtiyacını hissetmiştir. Dergide yayınlanan başka bir analiz yazısında ise, AP’nin iki kaynaktan kuvvetli olarak beslendiğini, bunların birincisini eski DP’lilerin bir diğerini de Eminsuların teşkil ettiği ifade edilmiştir. Nitekim habere göre, bu grupların, “*İhtilalin ilk günlerinde birinci planda bulunan ve yapılan her şeyde birinci planda sorumluluğu olan*” Türkeş’e mukavemet etmesinde “*şayılacak bir taraf*” olmadığı gibi “*iş bir rejim meselesi*” haline geldiğinde AP’liler “*Türkeş’in Nasyonal Sosyalist rejimine İnönü İdaresini ‘evlen-i şer’ olarak*” tercih etmektedir.⁸⁶

Türkeş’in AP ile flörtünün resmedildiği bu süreçte görüldüğü üzere hem AP içerisinden hem de dönemin müesses nizamını temsil eden çevrelerden itirazların geldiği gözlemlenebilmektedir. Burada dikkatleri çeken esas nokta, 27 Mayıs bağlamında iki zıt kutbu teşkil eden kaynakların da, Türkeş’e itiraz noktasında, 27 Mayıs ile olan irtibatını gündeme getirmesi olmuştur. Bununla birlikte 21 Mayıs tarihi itibarıyla Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilen ikinci kalkışma sonuçsuz kalmış ve bu hadiseden ötürü aralarında Türkeş, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal ve Fazıl Akkoyunlu’nun bulunduğu çeşitli isimler tutuklanmıştır⁸⁷. Türkeş ve arkadaşları dört buçuk aylık tutukluluk sürecinden sonra davadan beraat etse de⁸⁸ Türkeş ve arkadaşları, 21 Mayıs hadisesinin akabinde yaşadıkları tutukluluk sürecinden sonra önemli ölçüde yıpranmış ve kamuoyu önünde eski cazibelerini yitirmişlerdir. Türkeş’in yurtdışından dönüşünden sonra kurmayı hedefledikleri “*Huzur ve Yükselme Derneği’nin*”⁸⁹, ihtilal soruşturmasında yer alması, yeniden bu evsafa bir derneğin kurulması fikrini mümkün kılmamıştır. Bununla birlikte, özellikle 22 Şubat kalkışması sonrasında Türkeş’in AP içerisinde “nüfuz” edinme çabaları ve Türkeş’in AP’ye Genel Başkanı olması yolunda kendisine yakın isimler tarafından gerçekleştirilen teşebbüsler de 21 Mayıs ile birlikte sonuçsuz kalmıştır. Dolayısıyla Türkeş ve arkadaşları için önlerinde; yeni bir siyasi parti kurmak, AP içerisinde yeniden nüfuz arayışına girmek, mevcut partilerden herhangi birisine intisap etmek üzere üç seçeneğin mevcut olduğu düşünülebilir konumdadır. Nitekim Abdi İpekçi’nin isabetle tahlil ettiği üzere, Türkeş ve arkadaşları 21 Mayıs

⁸⁵ “Evli Evine”, *Akis*, 2 Mart 1962.

⁸⁶ “AP: Aşiret Kavgası”, *Akis*, 2 Mart 1962.

⁸⁷ Türkeş ile Aydemir 21 Mayıs öncesinde Dikimde bir araya gelerek işbirliği teşebbüsünde bulunmuşlar ancak aralarında yaşanan “liderlik” problemi sebebiyle bu işbirliği gerçekleşmemiştir. Bu meselenin ayrıntıları için, bkz. Sanlı, *agt.*, s.223-228.

⁸⁸ Türkeş ve arkadaşlarının mahkeme savunmaları için, bkz. Alparslan Türkeş- Rıfat Baykal- Muzaffer Özdağ, *Bazı Gerçekler(Savunmalar)*, Ayıldız Matbaası, Ankara, 1965.

⁸⁹ Bütün detayları ile “Huzur ve Yükselme Derneği” için bkz. Sanlı, *agt.*, s.219-223.

hadisesinden sonra artık “*ihhtilalle bir yere varılamayacağımi*” idrak etmek suretiyle mevcut partilerden birisine girmeyi tercih etmiş ve bu minvalde “*ele geçirilemeyeceği anlaşılan AP*” yerine küçük bir partinin liderliğini hedeflemişlerdir⁹⁰.

Demirel’in Genel Başkanlığı Sürecinde Parti İçerisinde “Müfrit-Mutedil” Mücadelesi ve Türkes Hareketi/ CKMP İle Olan Münasebeti

AP adına 1960’lı yıllar incelendiği vakit en önemli gelişmelerden birisi de, Rağıp Gümüşpala’nın 6 Haziran 1964 tarihinde vefatı olmuştur. 7 Haziran 1964 Kısmi Senato seçimlerinin hemen arifesinde yaşanan bu hadise seçimlere tesir etmezken⁹¹, bu vefatın ardından yapılacak seçimler, Sadettin Bilgiç ile Süleyman Demirel arasında önemli bir yarışa sahne olmuştur. Adalet Partisi’nin kuruluşunda yer alan ve parti tabanında daha fazla ağırlığa sahip olduğu düşünülen Bilgiç’in⁹² seçimi kazanacağı öngörülürken, mühendis ve teknokrat hüviyetinde olup 1962 yılına kadar aktif siyasetin içerisinde yer almayan Süleyman Demirel⁹³, oyların ezici çoğunluğunu alıp seçimleri kazanarak, AP’nin yeni Genel Başkanı olmuştur⁹⁴.

Demirel’in riyyasetinde 1965 genel seçimlerine hazırlanan AP, iki önemli olguyla karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi, oy havzası kendisi ile “müşterek” olan CKMP’de, liderliğin Alparslan Türkes’in eline geçmesi olmuştur. CKMP’de yaşanan bu değişim ile birlikte, bilhassa AP’ye muhalif olan kesimde, CKMP’nin AP’den oy devşirebileceği öngörülmüştür. 1965 Seçimleri öncesinde AP adına yaşanan bir diğer önemli hadise ise seçim kanununda yapılan bir değişiklikle, seçimlerde “*milli bakıye sisteminin*” uygulanacak olması olmuştur. Zira bu seçim

⁹⁰ Abdi İpekçi, “14’ler Politikada”, *Milliyet*, 9 Mayıs 1965.

⁹¹ Kaya, *agt.*, s.187.

⁹² Demirel, *Adalet Partisi*, 3 7. Sadettin Bilgiç’in anıları için, bkz. Sadettin Bilgiç, *Hatıralar*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998. Türkes hatıratında yurtdışından döndükten sonra Bilgiç’in kendisine AP’nin ‘genel başkanı’ olmasını teklif ettiğini şu sözlerle iddia etmektedir: “*Ankara’ya dönüşümde ziyaretiç akınına uğradım... Bunlardan artık bunalmaya başladım. Kimi haber getiriyor, kimisi de haber topluyordu. İşte böyle bir ortamda, AP’den Sayın Sadettin Bilgiç’le devamlı temas halindeydik. Bir-iki sefer merhum İsmail Hakkı Yılanlıoğlu’nun evinde beraber görüştük... Sadettin Bey bana şunları söyledi: ‘Dolaşyorum, sizin Adalet Partisi Genel Başkanlığı’na gelmeniz için hazırlık yapıyorum. Bunun için de küçük bir yerden sessiz bir ara AP’ye kaydolun’”. Bkz. Hulusi Turgut, *Türkes’in Anıları: Şabinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul, 1995, s.367. Sadettin Bilgiç ise anılarında bu iddiaya şu sözlerle cevap vermiştir: “*Türkes Aralık 1963’de tabliye olmuştu... AP olarak yerel yönetimlerde teşkilatlanmaya çalışıyorduk... Bu dönemde Türkesle, Dr. Recep Doksat’ın muayenehanesinde genel ülke sorunları üzerinde konuştuk. Kendisini AP’ye hele genel başkanlığa davet konusu asla gündeme gelmedi. Zaten o günkü şartlarda AP camiasının kendisini benimsemesi mümkün değildi’*”. Bkz. Bilgiç, *age.*, s.116. İki ayrı iktibastan anlaşılacağı veçhiyle üzerinde mutabakat bulunmayan bu duruma dair dönemin süreli yayınlarında ise herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır*

⁹³ *Age*, s.41.

⁹⁴ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s.291.

sistemi ile birlikte, az oy oranına sahip partilerin mecliste daha geniş surette temsil edilebilmesi imkânı temin edilmiştir.⁹⁵

Türkeş ve arkadaşlarının CKMP'ye iltihakı ve akabinde partinin doktriner sağı temsil eden bir hüviyete bürünmesi beraberinde AP dâhilinde, kurulduğu tarihten 21 Mayıs 1963 hadisesine değin süren iç mücadeleyi tekrar gündeme getirmiştir. Nitekim dönemin iktidarını temsil eden Dördüncü Koalisyon'un değerlendirildiği bir İngiliz belgesinde, kabinenin en güçlü unsuru olan AP'nin, Türkeş'in CKMP Genel Müfettişi olmasından ötürü endişeli olduğu yorumu zikredilirken, AP'nin lideri olan Demirel'in, parti içerisindeki "*milliyetçi muhafazakâr*" kesim tarafından ciddi surette eleştirildiği ve tenkitlerde başat argümanın, "*petrolün millileştirilmesi*" meselesi üzerinde yoğunlaştığı ifade edilmiştir.⁹⁶

Dönemin siyasi gelişmeleri, mevzubahis belgede ileri sürülen öngörülerle paralel bir surette gerçekleşecektir. İlk önce Gökhan Evliyaoğlu beraberinde Tahsin Demiray, Reşat Özarda ve Mustafa Kemal Erkovan ile birlikte Adalet Partisi içerisinde bir önerge vererek parti içerisinde ciddi bir tartışmanın fitilini ateşlendirmişlerdir. Parti içerisinde milliyetçi kliği temsil eden mümessiller tarafından verilen "*Dörtlü Takrir*"⁹⁷ AP'nin "*işçi, köylü ve esnafın temel*" meselelerine eğilmediği, "*petrol ve madenler*" konusunda sorumlu bakanın sorumsuzca hareket ettiği, DP'yi hatalara sürükleyen insanların elan AP'ye "*akıl*

⁹⁵ Meclisten geçen "*milli bakiye*" sistemi şu şekilde tanımlanmıştır: "*Her seçim çevresindeki muteber oyların toplamı, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünür; bu suretle bulunan sayıya 'seçim sayısı' denir. Her parti listesinin aldığı muteber oy toplamında 'seçim sayısı' ne kadar var ise, o parti o seçim çevresinde o kadar milletvekilliği kazanmış olur. O seçim çevresinde tek başlarına seçime girmiş olup da en az 'seçim sayısına' eşit sayıda muteber oy alan bağımsız oy alan bağımsız adaylar seçilmiş olurlar... Her partiye ait geriye kalan muteber oyların, seçimin yapıldığı bütün seçim çevrelerini içine alan 'Milli Seçim Çevresi' içerisinde toplamı yapılır... Bölüşülemeyerek açık kalan milletvekillerinin toplamını teşkil eden sayı ile bölünmek suretiyle 'Milli Seçim Sayısı' bulunur. Daha sonra her partinin milli seçim çevresi içinde sahip olduğu muteber oy pusulası 'Milli Seçim Sayısı' ile bölünmek suretiyle bu milletvekillikleri de partiler arasında bölüştürülür. Bu işlem sonucunda da doldurulmamış milletvekilleri kalırsa bunlar, bakiye muteber oylarının büyüklük sırasına göre partiler arasında bölüştürülür".Bkz. Erol Tuncer, Necati Danacı, *Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri*, TESAV Yayınları, Ankara, 2003, s.15. AP'liler "*milli bakiye sisteminin*" tatbik edilmesinden rahatsızlık duyacaklar ve çeşitli kanallar vasıtasıyla eleştirilerini sunacaklardır. Nitekim 1969 seçimleri öncesinde, küçük partilerin mecliste daha fazla sayıda temsil edilebilmelerini sağlayan "*milli bakiye sistemi*" kaldırılarak "*nispi temsil*" ilkesine geri dönlmüştür. Bkz. Aydın ve Taşkın, *age.*, s.174.*

⁹⁶ FO 371/180151.

⁹⁷ Hatırlanacağı üzere 1945 yılında mecliste Çiftçi Topraklandırma Kanunu kanunu tartışılırken, CHP içerisinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan "*Dörtlü Takrir*" adı ile anılan önergeyi vererek DP'nin kuruluşunu sembolize eden muhalefet hareketini başlatmıştır. Bu önergenin de dört kişi tarafından verilmesi ve basında "*Dörtlü Takrir*" diye anılması, geçmişe nazire göndermek suretiyle AP içerisindeki tartışmanın boyutunu göstermesi açısından mühimdir.

hocalığı” yaptığı öne sürülerek, AP içerisinde mevcut bulunan Türk milliyetçilerinin AP grubu dışında bırakılmak istendiğini iddia edilmiştir.⁹⁸

Evliyaoğlu tarafından dile getirilen “*AP iş adamları ve tüccar kulübü oldu*”⁹⁹ sözleriyle sloganlaşan parti içerisindeki mücadele, Türkeş’in CKMP’ye geçmesi gelişmesi ile paralel olarak yorumlanmıştır. Sağ tandanslı kitlelere “*yeni bir heyecan aşıladığı*” öne sürülen Türkeş’in¹⁰⁰ CKMP içerisinde yarattığı “*ıvme*” ile AP içerisinde nüfuzunu kaybetmiş ve DP geleneğinden gelmeyen milletvekillerinin başkaldırı gerçekleştirdiği iddia edilirken,¹⁰¹ bu isimlerin “*gönüllerindeki müstakbel liderin*” Türkeş olduğu öne sürülmüştür.¹⁰² AP içerisinde süregelen ve müfrit-mutedil mücadelesinde mutedil grubu savunagelen matbuatta bu gelişme ise, “*DP kapatılınca umutsuz kalan halkın üzerine üşüşen leş kargaları*” olarak tarif edilen¹⁰³ ve müteakip seçimlerde aday gösterilmeyeceği anlaşılan isimlerin, CHP ve TİP’lilerin üslubunu kullanmak suretiyle “*partiye parçalama*” teşebbüsü olarak yorumlanmıştır.¹⁰⁴ Buna mukabil, AP’nin mutedil kanadını temsil eden köşe yazarı M.Ali Yalçın gelişmeleri benzer bir şekilde mütalaa ederken “*halk için halkla beraber*” şiarıyla taazzuv etmiş bir parti için, “*AP tüccar kulübü oldu, sosyal meselelere eğilmiyor*” gibi sloganların yayılmasının tehlike arz ettiğini ifade etmiştir. Bundan ötürü yazar, AP’nin mutlak surette oluşturulmak istenen algıyı önleyici tedbirler almasının lazım geldiğini savunmuştur.¹⁰⁵

Yalçın’ın işaret ettiği önlemler dâhilinde, aynı gazetede “*Petrol Sanayisinin Millileştirilmesinden Doğacak Sorunlar*” başlığı ile yazı dizisi başlatılmış, gazetenin başyazarı Bahadır Dülger,¹⁰⁶ petrolün millileştirilmesi gibi mühim bir meselenin gazetelerde tartışılmayacak kadar stratejik olduğunu; İran, İtalya, Mısır gibi devletlerin niçin önce millileştirip daha sonra bu kararlarından vazgeçtiğini irdelemenin lazım geldiğini savunmuştur.¹⁰⁷ Ayrıca, dönemin milliyetçi-muhafazakâr camiasında kanaat önderi olarak gösterilen Tarık Buğra Evliyaoğlu ve arkadaşları tarafından hedef tahtasına oturtulan AP’li Enerji Bakanı Mehmet Turgut’a sahip çıkarak, Turgut’un “*memleketin menfaatleri*” dâhilinde hareket ettiğini ifade ederek destek olmuştur.¹⁰⁸

⁹⁸ “Milliyetçilerin AP Dışında Bırakılmamaları Talep Ediliyor”, *Yeni İstanbul*, 28 Nisan 1965.

⁹⁹ “Süleyman Demirel’e Karşı AP’de Başkaldırı Var”, *Medeniyet*, 23 Nisan 1965; “AP: Takke Düşüyor”, *Akıs*, 1 Mayıs 1965; “Yabancı Fikirler Partiden Gitmeli”, *Milliyet*, 29 Nisan 1965.

¹⁰⁰ “AP: Duvar Çatladı”, *Kim*, 28 Nisan 1965.

¹⁰¹ Abdi İpekçi, “Dörtlü Önerge”, *Milliyet*, 28 Nisan 1965.

¹⁰² “AP: Takke Düşüyor”, *Akıs*, 1 Mayıs 1965.

¹⁰³ Cevdet Perin, “AP Teşkilatının Bilmedikleri”, *Durum*, 6 Mayıs 1965.

¹⁰⁴ “AP’deki Zorlama”, *Durum*, 29 Nisan 1965.

¹⁰⁵ M.Ali Yalçın, “Adalet Partisindeki Kıpırdanmalar”, *Haber*, 26 Nisan 1965.

¹⁰⁶ DP döneminde milletvekili olan Bahadır Dülger 27 Mayıs’tan sonra Yassıada’da yargılanmış ve 1964 yılında Cemal Gürsel’in affıyla birlikte mahkûmiyeti nihayete ermiştir. Bahadır Dülger, CKMP Genel Başkanı olması sürecinde Türkeş’e, medya içerisinde en fazla muhalefet eden isimlerden birisi olacaktır.

¹⁰⁷ Bahadır Dülger, “Yine Petrol Meselesi”, *Haber*, 21 Mayıs 1965.

¹⁰⁸ Tarık Buğra, “Zift Meselesi”, *Haber*, 23 Mayıs 1965.

Petrolün millileştirilmesi meselesi etrafında tartışılan ancak AP içerisindeki “çallağı” tezahür eden bu gelişmelerin akabinde, ilk önce Türkeş’e yakınlığıyla malum Mustafa Kemal Erkovan ile İsmail Hakkı Yılanlıoğlu,¹⁰⁹ daha sonra ise parti içi mücadelede yalnız kalan Gökhan Evliyaoğlu AP’den istifa etmiştir.¹¹⁰ Bu istifalar, AP içerisinde DP geleneğinden gelmeyen ve partiyi Başgil ya da Türkeş gibi isimler etrafında başka bir mecraya sürüklemek isteyen kişilerin, Türkeş ismi altında CKMP ile birlikte “*kendi hüviyetlerini*” bulması şeklinde yorumlanmıştır.¹¹¹ CKMP’nin yeni istikametine pozitif yaklaşan *Medeniyet*¹¹² gazetesi yazarlarından Suat Menderes ise, AP’nin kimliğini bulamadığını ve gelecek seçimlerde CKMP’nin AP’nin en büyük rakibi olacağı tahmininde bulunurken¹¹³; Ali Suavi müstearını kullanan bir diğer yazar, AP içerisindeki seçkin ve vatansever insanların ön plana çıkarılmadığını buna mukabil CKMP’nin “*her geçen gün milli itimata ve muhabbet’e*” layık olduğunu iddia etmiştir.¹¹⁴

Türkeş’in CKMP’ye iltihak etmesi ve hemen akabinde Genel Başkan adayı olması neticesinde AP içerisinde mevcut olan ve müfrit olarak nitelendirilen bazı isimler, AP’den istifa ederek CKMP’ye katılmıştır. Bu minvalde ilk önce, kendisiyle yıllardan beri hareket eden ve AP’den istifa etmiş olan Gökhan Evliyaoğlu, Mustafa Kemal Erkovan ve İsmail Hakkı Yılanlıoğlu CKMP’ye katılmıştır.¹¹⁵ Bu üç isim, CKMP’ye katılmaları münasebeti üzerine; AP’nin “*küçük bir azınlığın*” elinde olduğunu ve Türkiye’nin şartlarını düşünen dinamik bir kadroya ihtiyacı olduğunu belirterek, AP’lileri CKMP safına davet etmiştir.¹¹⁶ Türkeş’e menfi tutumu ile malum *Kim* mecmuası, bu gelişmeyi müspet olarak değerlendirirken, CKMP’ye verilen “*taze kanna*”, partiyi AP karşısında bir hayli tehlikeli hale getirdiğini ve Demirel’den müşteki olan birçok kişinin CKMP’ye kayacağını öngörmüştür.¹¹⁷ CHP ile yakınlığı ile bilinen bu medya organında, tahmin ile temenni arasında yaptığı öngörü esasında seçimler öncesinde AP’nin

¹⁰⁹ “AP’den İki Milletvekili İstifa Etti”, *Haber*, 29 Nisan 1965.

¹¹⁰ “G.Evliyaoğlu Dün AP’den İstifa Etti”, *Yeni İstanbul*, 22 Mayıs 1965.

¹¹¹ Abdi İpekçi, “ AP’den Neden Ayrılıyorlar”, *Milliyet*, 5 Mayıs 1965.

¹¹² Türkeş’in CKMP’ye geçişi sürecinde, CKMP üyesi olan ve Türkeş’e sempatik yaklaşan Feyzi Boztepe’nin sahibi olduğu “Medeniyet” gazetesi; Türkeş’in CKMP Müfettişliği görevinden, Genel Başkan olduktan sonraki sürecine kadar “organik” ilişkisinin en fazla olduğu ve kendisinin en fazla desteklediği yayın organı konumundadır. Bu süreçte bir nevi “*parti bülteni*” hüviyetinde yayın faaliyeti takip eden gazete, daha sonra Gökhan Evliyaoğlu’nun eline geçecek ve Evliyaoğlu’nun siyasi tercihleri doğrultusunda istikamet gösterecektir.

¹¹³ Suat Menderes, “Seçim Öncesinde Partilerin Tutumları”, *Medeniyet*, 8 Mayıs 1965. Yazarın kim olduğu tespit edilmemekle beraber, müstear kullandığı tahmin edilmektedir.

¹¹⁴ Ali Suavi, “Seçimleri Hangi Parti Kazanacak”, *Medeniyet*, 17 Mayıs 1965.

¹¹⁵ “CKMP’ye İltihak Eden Evliyaoğlu, Yılanlıoğlu ve Erkovanlı Bugün Bir Beyanat Verdiler”, *Medeniyet*, 28 Mayıs 1965; “ Evliyaoğlu, Yılanlıoğlu ve Erkovan CKMP’ye Girdi”, *Milliyet*, 29 Mayıs 1965; “ Evliyaoğlu- Yılanlıoğlu CKMP’de Buluştu”, *Haber*, 29 Mayıs 1965.

¹¹⁶ “CKMP’ye İltihak Eden Evliyaoğlu, Yılanlıoğlu ve Erkovanlı Bugün Bir Beyanat Verdiler”, *Medeniyet*, 28 Mayıs 1965.

¹¹⁷ “Bay Oğuz’un Ricatı”, *Kim*, 3 Haziran 1965.

zayıflaması adına muhalefet partilerinin beklentisini ortaya koymaktadır. Nitekim AP'ye yakın bir isim olan Bahadır Dülger potansiyel tehlikeye işaret ederek, Türkeş'in "*kestane fişegzi*" gibi seçim hazırlıklarına girdiği bir düzlemde, AP'nin geniş programlı, etkili ve yapıcı bir seçim mücadelesine girmesinin lazım geldiğini savunmuştur.¹¹⁸

Seçimler öncesinde sorulan bir soru üzerine Türkeş, anayasaya göre kurulan bütün partileri, "*kanunlara uygun hareket ettikleri sürece*" muhterem addettiklerini ifade ederken, bütün partilere karşı eşit mesafe içerisinde olduklarını ve "*memleket menfaatleri icap ettiğinde*" bütün partilerle işbirliği yapabileceklerini ifade etmiştir.¹¹⁹ Türkeş'in bu son derece politik cevabına mukabil, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin 10 Ekim seçimleri arifesinde, öncelikle hitap ettiği oy merkezi, tahmin edileceği üzere AP'nin seçmen havzası olmuştur. AP'yi oluşturan unsurları "*halkı aldatan din istismarı yapan yönetim*" ve "*temiz halk kitlesi*" sözleriyle ikiye ayıran¹²⁰ Türkeş'in "*bizim asıl kütlemiz, AP gövdesini teşkil eden halk tabanındadır*"¹²¹ sözleri ile teccüm eden bu vakıanın iki muharrik gücü mevcut olmuştur. Bunlardan birincisi, her iki partinin de aynı seçmen tipolojisine hitap etmesi keyfiyetidir. İkincisi ise birinci öncül ile paralel olarak, 1964 seçimlerinde oldukça yüksek oy alan AP'nin etkisinin azalması için, CKMP'nin AP'den oy devşirmesi beklentisi içerisinde olan AP muhalifi grupların mevcudiyeti olmuştur. Nitekim CHP'ye yakınlığı bilinen medya organlarından *Akis* mecmuası, CKMP'deki gelişmelerin en çok AP'lileri endişelendirdiğini iddia ederken, AP'nin elindeki oyların önemli bir kısmının CKMP'ye kayabileceği ihtimalinden ötürü tek başına iktidar konusunda ümitsiz olduklarını ileri sürmüştür.¹²² Ayrıca söz konusu cenahı temsil eden *Akis* ve *Kim* mecmuaları tarafından sadece CKMP'nin seçim öncesinde AP'den oy koparması beklenmemiş bununla birlikte seçimlerden hemen sonra AP'den seçilecek olan bazı milletvekillerinin CKMP'ye iltihak edebileceği öngörüsünde bulunulmuştur.¹²³

CKMP ise, kendisine yakın medya organlarında "*çözülen AP'den CKMP'ye kitleler halinde katılım bekleniyor*"¹²⁴ gibi haber başlıklarıyla seçmen üzerinde algı yönetimi icra etmeye gayret gösterirken, "*ön seçimlerde*" AP'den milletvekili aday

¹¹⁸ Bahadır Dülger, "AP'ye Uyarı", *Haber*, 6 Haziran 1965.

¹¹⁹ Ahmet Emin Yalman, "Türkeş: Devlet Teşkilatı Ağır ve Pahalı İşliyor' Dedi", *Yeni Gazete*, 12 Eylül 1965.

¹²⁰ "Türkeş, Süleyman Demirel'e Yaptıkları İyilikleri Anlattı", *Medeniyet*, 5 Ekim 1965

¹²¹ "AP'li Masum Vatandaşları 'CKMP' Bayrağı Altında Toplamaya Çalışıyoruz", *Medeniyet*, 23 Ağustos 1965; "Hedef: AP", *Akis*, 4 Eylül 1965; "Türkeş Dün AP'lileri CKMP'ye Çağırđı", *Milliyet*, 6 Eylül 1965.

¹²² "Seçimler: CKMP", *Akis*, 4 Eylül 1965.

¹²³ "Hesaplar", *Akis*, 4 Eylül 1965; "Üç Küçükler", *Kim*, 7 Ekim 1965. *Akis* mecmuası bu hususta AP'den milletvekili seçilebileceği öngörülen Hami Tezkan, Fethi Tevetoğlu başta olmak üzere 10-15 sayılarında milletvekilinin CKMP'ye transfer olabileceğini iddia etmiştir.

¹²⁴ "Çözülen AP'den CKMP'ye Kitleler Halinde Katılım Bekleniyor", *Medeniyet*, 11 Ağustos 1965.

olamayan isimlere de CKMP'yi adres göstermek suretiyle¹²⁵ AP'nin seçmen tabanından oy devşirmeyi istihdaf etmiştir. AP'yi “19. Yüzyıldan kalma” “müflis liberalizm” peşinde koşan bir parti olarak tanımlayan parti yöneticileri, mecliste artık “doktriner” vekillerin bu milleti temsil etmesi lazım geldiğini ifade etmiştir.¹²⁶

CKMP, AP'nin oylarından bir kısmını hanesine yazmayı beklerken, AP, bilhassa CKMP'yi birtakım ithamlar münasebetiyle zor durumda bırakmaya çalışmıştır. AP'nin CKMP üzerinde propagandasını üç temel konunun teşkil ettiği söylenmiştir. Bunlardan birincisi, 27 Mayıs'ın gerçekleşmesine ve Menderes'in asılmasına Türkeş'in “sebebe” olduğu ithamıdır. CKMP'ye yönelik ikinci temel propaganda argümanı ise, birincisiyle paralel olarak başta Türkeş olmak üzere partiye yeni iltihak eden isimlerin, 27 Mayıs sürecinde CHP ile ittifak yapmış oldukları yönünde tezleri olmuştur. Üçüncü anti-propaganda örneğini ise, Türkeş'in iktidara gelmesi durumunda, “Kürtleri imba edeceği” yönünde öne sürülen iddialar teşkil etmiştir.¹²⁷ Burada ileri sürülen ithamlara ek olarak, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı dönemine dair, 13 Kasım'dan sonra ileri sürülen “sarı zarf” hadisesinin¹²⁸ de bu seçim döneminde AP tarafından CKMP'yi, köşeye sıkıştırmak için kullanması da, zikredilmesi gereken bir husustur.

Bu tartışmalar etrafında cereyan edecek olan 10 Ekim seçimlerinin sonuçları ise, her türlü spekülasyondan azade bir şekilde “pürüzsüz” bir netice çıkaracaktır. Zira 10 Ekim 1965 seçimleri, AP'nin yüzde 52,87 oy oranıyla, tek başına iktidar elde edebilecek bir zafer elde etmesiyle sonuçlanmıştır. CHP, yüzde 28,75 oy oranıyla ikinci sırayı alırken, CKMP aldığı yüzde 2,24 oy oranıyla hem partinin eski lideri Bölükbaşı'nın Millet Partisi'nin gerisinde hem de “*mevhum-ı muhalif*”

¹²⁵Gökhan Evliyaoğlu tarafından yapılan bu çağırının, üslubu da oldukça ilgi çekicidir: “AP'de Amerika'ya saygılı yöneticiler tarafından ön seçimlerde ekarte edilen Türk milliyetçilerini CKMP'ye davet ediyoruz”. Bkz. *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1965.

¹²⁶ “CKMP'nin Açıklaması”, *Medeniyet*, 18 Ağustos 1965.

¹²⁷ “Hedef: AP”, *Akis*, 4 Eylül 1965.

¹²⁸ “Sarı Zarf” meselesi, 27 Mayıs sonrasında Başbakanlığa girerek, Başbakanlık Kasasını açtığı ve kasanın içerisinde olması gereken içerisinde 270 bin doların bulunduğu “sarı zarfın” bir şekilde kaybolduğu iddiasına dayanmaktadır. Hadiseye dayanak olan iddia, Yassıada'da yargılanan eski Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur tarafından mahkemede şu sözlerle dile getirilmiştir: “Diyeceklerim çok, 270 bin dolar mutlaka olacak. Benden kasanın şifresini alan Türkeş oldu. Beraber gidip kasayı beraber açmamız lazımdı. Benden şifreyi istedim yazdırdım, bu 28-29 Mayıs günü oldu, halbuki kasaya ait zarf 1 Haziran 1960 tarihli...”. Bkz. *Milliyet*, “Duruşmanın Tafsilatı”, 16 Aralık 1960. Türkeş'in siyasi hayatı boyunca itham edileceği bu hadise ile alakalı, Muzaffer Özdağ yazmış olduğu Türkeş biyografisinde şu açıklamayı yapmıştır: “Başbakanlık kasasını Türkeş değil, millî emniyet mensupları ve kasa uzmanları bir hâkimler heyetinin huzurunda açmışlardı. Heyette Askerî Temyiz Mahkemesi Hâkimi, Örfî İdare Hâkimi ve Millî Savunma Hâkimi bulunuyordu. Kasa içindekiler sayılmış, zarfta geçirilmiş, imzalanmış, mühürlenmiş ve müsteşarlık ödevine gelen Türkeş'e öylece teslim edilmiştir. Türkeş, müsteşarluktan ayrılırken hesabı aynen teslim etmişti... Bu dedikodulu hadiseyi aydınlatmak için kasa zarfının fotokopisini neşrediyoruz”. Bkz. Fuat Uluç ve Muzaffer Özdağ, *Alparslan Türkeş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s.9; kasa zarfının fotokopisi için bkz. *age.*, s.13.

olarak gösterilen TİP'in arkasında bir oy oranı elde etmiştir.¹²⁹ Bu sonuçlar, CKMP için ciddi bir mağlubiyet psikolojisi zemini oluştururken ufukta AP'ye karşı sağ partilerin birleşmesi yorumları müşahede edilmeye başlanmıştır. Nitekim seçim öncesinde Türkeş'e ve CKMP'ye açıkça destek verilen *Medeniyet* gazetesi seçim sonuçlarını "*Türkeş ve Alican kaybetti*"¹³⁰ manşetiyle yorumlarken, gazetede köşe yazarı olan Ali Suavi; seçimlerde düşük oy oranı elde eden CKMP ile YTP'nin birleşmelerinin lazım geldiğini ileri sürmüştür. Suavi'ye göre, bu iki partinin temsilcileri "*yüzde yüz milliyetçi*" ve "*yüzde yüz idealist*" olup değerleri zamanla anlaşılabilir. ¹³¹ Aynı gazetede köşe yazısı kaleme alan Avni Sakaryalı adlı bir muharrir ise AP ile CHP arasındaki "*nefret kampına dur*" denilebilmesi adına, küçük partiler olan CKMP-MP ve YTP'nin birleşerek tarafsız bir liderin önderliğinde "*Türkiye Millet Partisi'ni*" ihdas etmelerini teklif etmiştir.¹³²

Seçim sonuçlarının CKMP için en önemli neticelerinden birisi, partinin birçok alanda AP'ye karşı kan kaybetmesi olmuştur. Bu manzara etrafında, 11 milletvekili ile Meclis'te temsil imkânı bulan CKMP'den ilk önce Sivas milletvekili ve Grup Başkanvekili konumunda olan Cevat Odyakmaz istifa etmiştir. Partisinin bütçe oylamasında ret oyu vermesini gerekçe olarak gösteren Odyakmaz, AP'ye iltihak etmiştir.¹³³ "*Türkeş ve arkadaşlarını kırmızı balmumu ile partiye çağırılar CKMP'den AP'ye geçmekte rekor kırıyorlar*"¹³⁴ şeklinde lanse edilen bu gelişmeyi, kongrede Türkeş'in rakibi olan ve İstanbul'dan milletvekili seçilen Ahmet Tahtakılıç'ın istifası takip etmiştir. Türkeş'in gayri-meşru yollarla başkan seçildiğini ve kendisinin AP'ye geçmek yerine, "*üçüncü partinin savaşı*" olarak mücadele edeceğini dile getirmek suretiyle istifasına gerekçe sunan Tahtakılıç'a¹³⁵ CKMP adına Mustafa Kaplan "*kurucusu olduğu partiye ihanet etti*" ifadesini sunarak¹³⁶ Süleyman Sürmen ise "*Tahtakılıç zaten manen tasfiye edildi*" demek suretiyle tepki göstermişlerdir.¹³⁷

Odyakmaz ve Tahtakılıç'ın istifasıyla birlikte meclisteki sandalye sayısı 9'a düşen CKMP, milletvekili sayısı 10'dan aşağıya düştüğü için grubunu kaybetmek durumunda kalmıştır. Nitekim CKMP Genel Merkezi söz konusu istifalar dolayısıyla bir tebliğ yayınlayarak; "*vaki son istifalar kongrenin kabul ettiği milliyetçi*

¹²⁹ Aydın ve Taşkın, *age.*, s.140.

¹³⁰ "Alican ve Türkeş Seçimi Kaybettiler", *Medeniyet*, 11 Ekim 1965.

¹³¹ Ali Suavi, "Cumhuriyetçi Köylü Millet ve Yeni Türkiye Partileri Birleşmelidir", *Medeniyet*, 13 Ekim 1965.

¹³² Avni Sakaryalı, "Küçük Partilerin Hayatıyeti", *Medeniyet*, 30 Ekim 1965.

¹³³ "Odyakmaz, CKMP'den İstifa Etti ve AP'ye Girdi", *Milliyet*, 28 Şubat 1966; "Demirel: Vatanperverlere AP'nin Sinesi Her Zaman Açıktır", *Yeni İstanbul*, 1 Mart 1966.

¹³⁴ "Kontenjan Dolunca", *Akis*, 5 Mart 1966.

¹³⁵ "Tahtakılıç İstifa Etti, CKMP Grupsuz Kaldı", *Milliyet*, 23 Mart 1966; "Alatlı ve Kılıç Dün İstifa Ettiler", *Bab-ı Ali'de Sabah*, 23 Mart 1966.

¹³⁶ "Tahtakılıç İyi Etmedi", *Medeniyet*, 25 Mart 1966.

¹³⁷ "CKMP İl Başkanı: 'Tahtakılıç Manen Tasfiye Edilmişti'", *Bab-ı Ali'de Sabah*, 24 Mart 1966.

hareket programına ayak uyduramayan inançsızların sükkütudur” cümlelerini zikrederken, Tahtakılıç’ın “*grubunu yıkmakla siyasi tarihimize yeni bir abde vefasızlık, prensipsizlik ve yıkıcılık*” örneğini verdiğini kamuoyuna ilan etmiştir.¹³⁸ Basının da ilgisini çeken bu gelişmeye dair AP’ye yakın olan *Haber* gazetesi, 1961 seçimlerinden itibaren kademe kademe oy kaybına uğrayan CKMP’de, Türkeş’in girişiyile birlikte “*canlılık*” yaşayacağına dair propagandanın, seçimlerden önce sol tehlikenin seçimde “*ürkütücü*” etkiler yaratmasına rağmen, başarısız olduğunu ileri sürerek, mezkûr istifalara benzer gelişmelerin parti içerisinde yaşanabileceğini öngörmüştür.¹³⁹ AP’ye yakın bir isim olan Vecihi Ünal ise, bu hadiseyi sosyolojik perspektiften tahlil ederek, Türkiye’de siyasi partilerin doktrinleşmesine paralel olarak fikri hayatın doktrinleşemediğini bundan ötürü partilerdeki değişimin, tabandan gelmeyen talepler olup liderlerin keyfiligi neticesinde tezahür ettiğini ve bu durumun başarısızlığı beraberinde getirdiğini dile getirmiştir.¹⁴⁰ Buna mukabil Galip Erdem, Millet Partisi’nden itibaren CKMP’nin her daim ihanetle karşılaştığını ileri sürerek, “*Türk Milliyetçiliğini mecliste temsil eden*” ve TİP ile CHP gibi yıkıcı değil faydalı muhalefet yürüten bu partinin grupsuz kalmasının siyasi hayata menfi sonuçlar doğuracağını ileri sürmüştür.¹⁴¹

CKMP kan kaybetmeye devam ederken, 1966 yılında yapılan Kısmi Senato seçimleri sonucunda sadece yüzde 1.91 oy oranına sahip olup bir tane senatör çıkarabilirken bu durum partinin faaliyetlerinin oya tahvil edilemediğini tebarüz ettirmiştir. Kısmi Senato seçimleri sonrasında ise CKMP’nin ilk stratejisi dönemin sağ yelpazesinde bulunan ancak AP’nin mevcudiyeti dolayısıyla varlık gösteremeyen diğer partilerle birleşmek üzerine kurulmuştur. Nitekim Alparslan Türkeş de seçimlerin hemen akabinde yaptığı açıklamada AP ile CHP arasında meydana gelen sert çekişmenin memleket adına zarar teşkil ettiğini ifade ederken, “*üçüncü bir parti*” meydana getirerek dengenin sağlanabileceğini beyan etmiştir.¹⁴² Ancak, CKMP ile birleşmesi potansiyel olan Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi bu teklife sıcak bakmamış olacak ki konu kamuoyunun gündemini meşgul etmemiş hatta Millet Partisi bir tebliğ yayınlarak, birleşme iddialarının asılsız olduğunu ilan etmiştir.¹⁴³ Ayrıca CKMP ile organik bağı olan yeni 1966 yılının Kasım ayında yayın hayatına başlayan *Milli Hareket Dergisi*,¹⁴⁴ YTP’yi “*Kürtçülerin eline düşmüş*”, MP’yi ise “*Bölükbaşı partisi*” olarak

¹³⁸ “CKMP’nin İstifalarla İlgili Açıklaması”, *Yeni İstanbul*, 26 Mart 1966.

¹³⁹ “CKMP’nin Durumu”, *Haber*, 29 Mart 1966.

¹⁴⁰ Vecihi Ünal, “Doktrin Partileri”, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 26 Mart 1966.

¹⁴¹ Galip Erdem, “CKMP’nin Talihsizliği”, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 26 Mart 1966.

¹⁴² “3 Partinin Birleşmesi İçin Temaslar İlerliyor”, *Yeni İstanbul*, 12 Haziran 1966.

¹⁴³ “MP Birleşme Haberlerini Reddediyor”, *Yeni İstanbul*, 16 Temmuz 1966.

¹⁴⁴ *Milli Hareket* dergisinin imtiyaz sahibi Ahmet Karabacak, derginin neşredilme hikâyesini şu şekilde anlatmıştır: “*Hemen hemen bütün yayın organları ağız birliği etmişesine Türkeş’e ve partiye saldırıyorlardı. Milliyetçi geçinen yazar dâhil, lehimize tek satır yazılmıyordu... Daba önce bir edebiyat ve fikir dergisi yayımladığımı bilen Türkeş: ‘Karabacak, dedi, hiç olmazsa 15 günlük bir dergi çıkaramaz mıyız?’ Ben*

tarif etmek suretiyle tenkit ederken CKMP'nin “*aklı selim*” ile üçüncü parti olma yolunda olduğunu iddia etmiştir.¹⁴⁵

CKMP'nin siyasi olarak mevziini genişletebilmek adına ikinci hamlesi, AP içerisinde meydana gelecek olan tartışmalardan istifade etmeye çalışmak olmuştur. Bu meyanda parti yöneticisi olan Süleyman Sürmen, AP'yi milletin manevi ihtiyaçlarını tatmin edememekle eleştirirken, “*bütün milliyetçi-mukaddesatçılar*” CKMP safına davet etmiştir.¹⁴⁶ Ayrıca CKMP, bağımsız milletvekili Reşat Özarda'yı bünyesine dâhil ederek mecliste tekrar grup kurabilme imkânını elde etmiştir.¹⁴⁷

Bu dönemde AP içerisinde yaşanan gelişmeler de esasında, CKMP'nin de dâhil olduğu sağ tandanslı küçük partilere önemli bir zemin hazırlamıştır. AP içerisinde bu dönemde yaşanan tartışmalardan ilki, hazırlanan af tasarısı ile alakalı olmuştur. AP'nin çıkarmak istediği af yasasına sağ çevrelerden iki temel itiraz gelmiştir. Bunlardan birincisi muhafazakâr çevrelerden 163.madde¹⁴⁸ uyarınca cezalandırılan mahkûmların affına yönelik talep olmuştur. Bu minvalde Ali Fuat Başgil “*163.maddeden yargılanan Nurcular da affa dâhil olmalı, benim de kitaplığımda nurculuğa dair kitaplar var*”¹⁴⁹ demek suretiyle destek verirken; Necip Fazıl “*bir İslam davacısının Allah ve Resûlüne dayanarak kaleme aldığı risaleler etrafında bir takım iman âşıkları*” olarak tarif ettiği Nurcuların “*mahzun*” kaldığını ifade ederek “*bu vatani kim idare ediyor*” sorusunu yöneltmiştir.¹⁵⁰ Necip Fazıl başka bir yazısında ise Demirel'i eleştirerek, Demirel'in “*İslamiyet ve Nurculuk*” söz konusu olduğunda suskun kaldığını ve partisine teveccüh eden kitlenin ruhunu “*inkisar*”

bunun, o günkü şartlarda zorluğundan bahsettim. Bir süre sonra gazete çıkarmak istediklerini, kısa bir süre sonra da olsa, sesimizi duyuracak bir dergiye ihtiyaç duyulduğunu söyledi. Bunun için bir çalışma yapayım dedim. Bu sözü verdikten sonra benim maratonum başladı... Derginin adını Türkçe koydu ve ileride partinin adının da Milli Hareket olacağını söyledi.” Bkz. Ahmet B.Karabacak, *Üç Hilal'in Hikâyesi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2011,s.26-27.

¹⁴⁵ “İman ve Fazilet: Türküz, İslamız işte CKMP”, *Milli Hareket*, 1 Kasım 1966.

¹⁴⁶ “Bütün Milliyetçi Mebus ve Senatörler CKMP'ye Çağrıldı”, *Yeni İstanbul*, 17 Temmuz 1966.

¹⁴⁷ “CKMP Grup Kurdu”, *Yeni İstanbul*, 15 Temmuz 1966. Özarda'nın CKMP'ye iltihakı münasebetiyle bir yazı kaleme alan Gökhan Evliyaoğlu, zamanında AP içerisinde “ideolojik” bir tavır içerisinde olup ve “petrol” konusunda parti içerisinde mücadele edip istifa ettiğini belirttiği Özarda'nın CKMP'ye girmesini “şaşkınlıkla” karşıladığını ifade etmiştir. Zira Evliyaoğlu'na göre 15 Ekim 1965 seçimlerinden önce Türkçe, Mehmet Turgut ile gizli bir pazarlık yaparak “petrol” konusuna fazla temas etmemiştir. Bkz. Gökhan Evliyaoğlu, “Özarda, CKMP ve Türkçe”, *Medeniyet*, 15 Temmuz 1966.

¹⁴⁸ Söz konusu dönemde yürürlükte olan Türk Ceza kanununun 163.maddesi şu hükümleri içermektedir: “*Devletin sosyal ve ekonomik veya siyasi veya hukuki düzenini, kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla veya siyasi amaçla veya siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla, dini veya dini hissiyati veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek (...) propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse, beş yıldan on yıla kadar hapisle cezalandırılır.*” Bu madde 1991 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁴⁹ “163-1. Madde Affın Şumuluna Alınmalı”, *Bab-ı Ali'de Sabah*, 20 Temmuz 1966.

¹⁵⁰ Necip Fazıl, “Kim İdare Ediyor”, *Yeni İstanbul*, 14 Temmuz 1966.

ettiğini söylemek suretiyle eleştirmiştir.¹⁵¹ Yazının kaleme alındığı *Bab-ı Ali'de Sabah* gazetesi ise, AP içerisinde Müslümanlıktan korkan bir grubun mevcut olduğu öne sürerek, AP'nin milletten aldığı kefaleti yerine getirmesini ve bu çerçevede 163.maddeden yargılanan Nurcuların af kapsamına alınması talep etmiştir.¹⁵² Ayrıca partinin içerisinden de ciddi eleştiriler yükselmiş hatta “ *AP Türk milletinin köküne, onun maneviyatına ve dinine saygı göstermelidir. Son gelişmeler, Adalet Partisi yöneticilerinin muhtelif tesirlerin altında bu istikametten ayrıldığını göstermektedir*” cümlelerinden ötürü Osman Yüksel Serdengeçti¹⁵³, ihraç talebiyle disipline sevk edilmiştir.¹⁵⁴ Bu gelişmenin üzerine Serdengeçti AP yöneticilerine yönelik ağır ithamlar içeren bir yazı kaleme alarak; “*seçimlerde Allah sözünü ağızından düşürmeyen, Ankara'ya gelince, meclise girince, Allah diyenleri, yallab hapishanelere alan,(163-a) maddeyi af dışında bırakan, bıraktıran münafik bizden değildir*”¹⁵⁵ cümlelerini sarf etmiştir.

¹⁵¹ Necip Fazıl, “Demirel”, *Yeni İstanbul*, 8 Ağustos 1966.

¹⁵² “AP'nin Hali ve Madde 163”, *Bab-ı Ali'de Sabah*, 20 Temmuz 1966.

¹⁵³ 1917 Akseki doğumlu olan Osman Yüksel, cumhuriyet dönemi Türk milliyetçi-muhafazakârlığı tarihinin en önemli isimlerinden birisidir. 3 Mayıs 1944 olaylarına, DTCF'de okuyan bir üniversite öğrencisi olarak katılan ve olaylarda oldukça aktif rol oynayan Osman Yüksel, bu fakülteden mezun olamamıştır. *Serdengeçti* dergisini çıkaran ve bu soyadla anılacak olan Osman Yüksel siyasi hayatına DP içerisinde başlamış ve akabinde kurulan AP 'den,1965 seçimlerinde milletvekili olarak seçilmiştir. Bu dönemde AP içerisinde meydana gelen müfrit sağ-mutedil sağ mücadelesinde ön plana çıkan Serdengeçti, AP'den ihraç edildikten sonra CKMP içerisinde siyaset yapmaya devam etmiş ve partinin “*dönüşümünde*” önemli bir rol oynamıştır. Daha sonraki süreçte MHP'den de istifa eden Serdengeçti, son durak olarak Milli Selamet Partisi'ne girmiş ancak orada da aradığını bulamayarak, tekrar MHP'ye geri dönmüştür. Osman Sedengeçti, CKMP'den MHP'ye geçiş sürecinin en önemli sloganlarından birisi olan “*Tanrıdaki kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslümanız*” ibaresinin patent sahibidir. Serdengeçti'nin oldukça ilginç yaşamı, fikri hayatı ve eserleri için, bkz. Cemal Kurnaz, *Deli Rüzgâr: Osman Yüksel Serdengeçti*, Kurgan Edebiyat, Ankara,2012. Tanıl Bora, Serdengeçti'yi “milliyetçi popülizm” kategorisinde tasnif ederken, Serdengeçti'nin dil ve edası ile birlikte, Türkçü milliyetçiliğin “*avamlaşmasına*”, “*popülerleşmesine*” ve “*periferleşmesine*” yol açtığı tespitinde bulunmuştur. Bkz. Tanıl Bora, *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, 2.B, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.290.

¹⁵⁴ “AP Kendini İnkâr Ediyor”, *Yeni İstanbul*, 2 Ağustos 1966.

¹⁵⁵ Osman Yüksel Serdengeçti, “Bizim Sesimiz”, *Yeni İstanbul*, 6 Ağustos 1966. 163.maddenin “af tasarı” haricinde tutulması hususunda “*ağır*” bir şekilde eleştirilen AP milletvekillerinden bir tanesi de milliyetçi gelenekten gelen Fethi Tevetoğlu olmuştur. *Yeni İstiklal* gazetesinde Tevetoğlu'na dair “*tariz*” kaleme alınarak; Tevetoğlu'nun AP içerisindeki milliyetçi-dindar grubu terk edip bu grupla mücadele edenlerin yanında yer aldığı ve bu ihanetinin” mükâfatı olarak AP Grup Başkan vekili olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Ahmet Kaplan Torunoğlu, “Politikanın Tükettiği Adam: Fethi Tevetoğlu”, *Yeni İstiklal*, 7 Eylül 1966. Bu tarize *Ötüken* dergisi yazarı Ahmet Tuğcu'dan, dönemin “çatalaşmasını” anlamak adına önemli bir cevap gelmiştir. Tuğcu'nun yazısında Tevetoğlu'na hücum eden kesimin “solculara” hizmet ettiğini çünkü 163. madde ile af dışı bırakılanların Müslümanlar değil Nurcular olduğu belirtilerek Nurculuğun İslam dışı ve Kürtçü bir akım olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. Ahmet Tuğcu, “Tevetoğlu ve Karşındakiler”, *Ötüken*, Ekim 1966. CKMP'nin dışında seyreden bu tartışma esasında CKMP'nin MHP'ye dönüşü sürecinde yaşayacağı tartışmaların ve konumlanmaların “*habercisi*” niteliğinde olacaktır.

CKMP ise bu hususta, daha önce de savunmuş olduğu üzere, geniş şümüllü bir affa taraftar olduğunu bildirmiştir.¹⁵⁶ Bu meyanda partinin odak noktasını özellikle 21 Mayıs hükümlüleri teşkil ederken, AP içerisinde yaşanan gelişmelerle birlikte, 163.madde tutuklularının da affedilmesi talebi, bazı CKMP yöneticileri tarafından dile getirilmiştir. Af konusunda mecliste bir konuşma yapan Muzaffer Özdağ, Silahlı Kuvvetler bünyesinde disiplinin en üst safhada olduğunu bundan ötürü emirlere azami “*riayet ve itaat*” etmek durumunda olan askerlerin 21 Mayıs’a iştirak etmelerinden ötürü suçlanmaması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁵⁷ Alparslan Türkeş de kendisiyle yapılan mülakatta, affın şümülünün çok dar tutulduğunu söyleyerek, 27 Mayıs hükümlüleri ile 21 Mayısçıların ayrı çerçevede değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁵⁸ CKMP’nin 21 Mayısçıların affa dahil olması için bir diğer faaliyeti, milliyetçi gençlerin bu noktada eylem yapmasına paydaşlık etmesi olmuştur. Bu minvalde 9 üniversite talebesi¹⁵⁹, tasavvur edilen af tasarısını protesto etmek için İstanbul’dan Ankara’ya yürüyüş başlatmış¹⁶⁰ ve eylemin bitişinde Ankara’da CKMP Gençlik Kolları ile “*2.Kuva-yı Milliye Derneği*” tarafından karşılanmıştır.¹⁶¹ Karşılama Muzaffer Özdağ’ın da hazır bulunduğu¹⁶² ve Alparslan Türkeş’in de tebrik mesajı gönderdiği gençler, yürüyüş esnasında dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a telgraf çekerek af kanunu veto etmesini talep ederken¹⁶³, yürüyüşün neticesinde de basın toplantısı tertip etmişlerdir. Öğrenciler sırayla; Harbiye’den milliyetçi yayınları takip ettikleri gerekçesiyle üç öğrencinin atılarak iki talebenin tevkif edilmesini,¹⁶⁴ 21

¹⁵⁶ “CKMP Sözcüsü Taşer Açıkladı: Genel Af İstendi”, *Yeni İstanbul*, 14 Haziran 1966; “CKMP Genel Afta Kararlı”, *Yeni İstanbul*, 29 Haziran 1966; “CKMP Genel Affı Savunacak”, *Yeni İstanbul*, 25 Temmuz 1966.

¹⁵⁷ *M.Meclisi Tutanak Dergisi*, C:8, D:2, T:1, B:112, 15.7.1966,s.23-24.

¹⁵⁸ Nevzat Turan, “Albayım Yataklar Senin İçin Değil”, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 31 Temmuz 1966. Türkeş söz konusu mülakatta sözlerine hadis-i şerif ile başlayacağını ifade ederken “*nasıl layıksanız öyle idare edirsiniz*” hadisini kullanmıştır.

¹⁵⁹ Bu gençlerin dokuz kişiden oluşması tamamen, 9 Işık prensibini sembolize etmektedir nitekim yürüyüşü yapan talebeler 9 günlük müddet sonunda ulaştıkları Ankara’ya 9 kilometre kala Ankara’da öğrenim gören 9 üniversite öğrencileri tarafından karşılanacaktır. Bkz. “9 Genç”, *Yeni İstanbul*, 12 Ağustos 1966.

¹⁶⁰ “Dokuz Genç Ankara’ya Yürüyor”, *Yeni İstanbul*, 31 Temmuz 1966.

¹⁶¹ “Gençler Ankara’da”, *Yeni İstanbul*, 11 Ağustos 1966.

¹⁶² “İstanbul’dan Ankara’ya 9 Günde Yürüdüler”, *Milliyet*, 11 Ağustos 1966.

¹⁶³ “9 Genç Sunay’a Telgraf Çekti”, *Yeni İstanbul*, 6 Ağustos 1966.

¹⁶⁴ 1966 yılının Haziran ayında Harp Okulunda, *Ötüken*, *Toprak* dergileri ve *9 Işık* gibi kitapları bulundurmamak suretiyle ırkçılık propagandası yaptıkları gerekçesiyle 3 öğrenci okuldan atılmış, 27 öğrenci de soruşturma geçirmiştir. Okuldan atılan üç öğrenciden ikisi ayrıca tutuklanmıştır. Bkz. “Üç Harbokulu Öğrencisi Okuldan Tard Edildi”, *Milliyet*, 18 Haziran 1966; “Milliyetçi Neşriyatı Okuyan İki Öğrencinin Tevkif Olayı Üzüntü Yarattı”, *Yeni İstanbul*, 19 Haziran 1966; “Harbokulu Olayına CKMP Adı da Karıştı”, *Medeniyet*, 18 Haziran 1966. Bu hadise cereyan ederken Türkeş’in Demirel’i ziyaret etmesi, Gökhan Evliyaoğlu tarafından yorumlanarak, hadiseye karşın öğrencilerin CKMP ile iltisakı olduğu ve bundan ötürü Türkeş’in alelacele Demirel’e müracaat ettiği ifade edilmiştir. Bkz. Gökhan Evliyaoğlu, “Demirel-Türkeş Görüşmesi, CKMP ve Son Olaylar”, *Medeniyet*, 18 Haziran 1966. Nitekim Muzaffer Özdağ mecliste Milli Savunma Bakanı

Mayıs hükümlülerinin ve 163.maddeden ötürü ceza gören Müslümanların affa dâhil olmamalarını protesto ettiklerini kamuoyuna ilan etmişlerdir.¹⁶⁵

Af konusunda 21 Mayıs hükümlülerine yoğunlaştığı gözlemlenen CKMP yöneticilerinin, AP içerisinde meydana gelen tartışmaya ve gençlerden gelen taleplere paralel olarak, 163.maddeden sanık/hükümlü olanlara dair de beyanat verdikleri müşahede edilmiştir. Bu çerçevede Muzaffer Özdağ partisinin, “*siyasi ve içtimai buzur*” için “*beyaz bir sayfa*” açılmasının gerektiğini bundan ötürü 163.maddeden sanık ve hükümlülerin af ve “*atıfel*” görmesini savunduğunu beyan etmiştir.¹⁶⁶ Kemalist kimliği ile maruf olan Muzaffer Özdağ’ın, partiyi temsilen de olsa, Nurculara müteallik duran 163.madde meselesinde, muhafazakâr çevrelerle söz birliği yapmış olması dikkat çekicidir ve tahlile değerlidir. Burada CKMP’nin 163.madde ile 21 Mayıs hükümlülerinin aynı torbaya koymak suretiyle kazanım elde etmek isteyebileceği makul görünmektedir. Bununla birlikte, CKMP’nin eksen genişletme çabası olarak değerlendirilebilecek olan bu teşebbüse karşın Gökhan Evliyaoglu, AP içerisinde milliyetçilerle birlikte hareket ettiğini ileri sürdüğü nurcuların, “*Said-i Nursi’nin mezarını bir gecede gayba gönderen Türkiye*” ile aynı denkleme dâhil olamayacağını dile getirmiştir.¹⁶⁷ Ancak yaşanan başka bir gelişme, AP içerisindeki müfrit- mutedil mücadelesini kızgınlaştırırken, CKMP’nin tasarrufları, partiyi muhafazakâr cenaha daha fazla yakınlaştıracaktır.

hakkında gensoru açılmasına dair bir önerge vererek, Harp Okulu komutanının politika yaptığını ve legal bir siyasi partiye suikaste bulunduğunu ileri sürmüş ve şu cümleleri sarf etmiştir: “*Resmi belgeler üzerinde Türkçülük zararlı bir cereyan olarak gösterilmiştir. Türk milliyetçiliği, Türkçülük, Türk İnkılabının, Türk Devleti’nin temel ilkesidir. Atatürkçülüğün, rubu, manasıdır. Türk Milletinin bayat gücüdür. Anayasanın rubudur. Bu ilkeyi teşviif veya inkâr yahut tecrim, gafletten de öte mana taşır. Kusur gaflet seviyesinde de kalsa görevliler için suçtur*”. Bkz. *M.Meclisi Tutanak Dergisi*, C:8, D:2,T:1, B:116, 21.7.1966, s.284-285.

¹⁶⁵ “Türk Milleti Ebedidir, Biz Onun Dinamik Bir Gücüyüz”, *Yeni İstanbul*, 12 Ağustos 1966.

¹⁶⁶ “Özdağ’ın Konuşması”, *Yeni İstanbul*, 1 Ağustos 1966.

¹⁶⁷ Gökhan Evliyaoglu, “Özarda, CKMP ve Türkiye”, *Medeniyet*, 15 Temmuz 1966. Said-i Nursi’nin mezarının Urfa’dan nakli meselesine aynı gazetenin başka bir fasikülünde tekrar temas edilmiş ve bir kısım Nurcuların, Nursi’nin cesedinin Türkiye’de emriyle, ziyaretgâh olmaması için Urfa’dan alınarak uçaktan göle atıldığını iddia ettikleri ileri sürülmüştür. Bkz. *Medeniyet*, “*Said-i Nursi’nin Cesedini Türkiye Bir Göle Attırması*”, 24 Ekim 1966. Cumhuriyet tarihinin İslamcı camiasında sembol isimlerden birisi olan Eşref Edip Fergan da, Türkiye’de talimatıyla bu naklin gerçekleştiğini ileri sürerken, Nursi’nin “nerede” medfun olduğunu ancak Türkiye’de bilebileceğini iddia etmiştir. Fergan’ın köşe yazısını aktaran, Bekir Berk, *İslami Hareket Bakımından; Alparslan Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi, 9 Işık Doktrini Nedir? Ne Değildir?*, Güneş Matbaası, İstanbul, 1969, s.68. Alparslan Türkeş ise hatratında bu konuya değinerek, Said-Nursi’nin kardeşinin Konya’da yaşaması ve burasının mezarın meskün olduğu Urfa’ya uzak olması hasebiyle, naaşın naklini talep ettiğini ve bu talep doğrultusunda MBK döneminin İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu’nun bu meseleyle ilgilendiğini beyan etmiştir. Kendisine dair ithamlara da cevap veren Türkeş, bu meselenin 1965-1966 yıllarında kızıştırıldığını ve kendisine bu bağlamda soru soran Nurculara; “*Sizin desteklediğiniz bir iktidar işbaşında. İçişleri Bakanlığı’ndan bu dosyayı çıkarttım. Ne işlem yapıldığı, mezarın nereye kalktığı ve bu işlemlerle kimlerin ilgili ortaya çıkacaktır*” şeklinde karşılık verdiğini beyan etmiştir. Bkz. Turgut, *age*, s.247-248.

Bu dönemde Diyanet İşleri Başkanı olan İbrahim Elmalı, 1966 yılının Temmuz ayında görevli olarak gittiği Tunus'tan sonra Mısır'a geçmek istemiş ancak, gezisini yarıda bırakarak Türkiye'ye dönmek zorunda kalmıştır.¹⁶⁸ Diyanet İşleri'nden mesul olan Devlet Bakanı Refet Sezgin, bu hususta haberleri olmadığını dile getirirken, İbrahim Elmalı açıklama yaparak hükümetin emri sonucunda tek taraflı çağrıldıklarını ilan ederek, müstakbel krizin fitilini ateşlemiştir.¹⁶⁹ CKMP yöneticilerinden Muzaffer Özdağ ise bu konuyu meclisin gündemine getirmek amacıyla sözlü önerge vererek, Diyanet İşleri Bakanı'nın Tunus'tan niçin dönmek zorunda kaldığı konusunda hükümetten tavzih beklemiştir.¹⁷⁰ Özdağ ayrıca, Türkiye'nin İslam âlemine dair politikasında uzun süreden beri hatalar yaptığını ifade ederken, Diyanet İşleri Başkanı'nın seyahatini müspet bulduklarını ancak hükümetin bu meseleye yönelik hatalı bir tutum takındığını söylemek suretiyle Elmalı lehinde açıklama yapmıştır.¹⁷¹

Elmalı'nın gezisini iptal etmek durumunda kalması, AP içerisinde tartışmaları da beraberinde getirmiştir. AP içerisindeki merkez kanadı temsil eden *Durum* mecmuası, AP içerisindeki dinci kanadın bu meseleyi bahane ederek Olağan Kongre öncesinde kazanım elde etmek istediğini öne sürerken,¹⁷² “devlet içinde devlet” gibi hareket ettiğini ileri sürdükleri Elmalı'nın görevinden azledilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁷³ *Durum* dergisi ayrıca AP içerisinde müfrit kanadı temsil ettiklerini ilan ettikleri Osman Yüksel Serdengeçti'yi “yobaz, Yahudi düşmanı, İslamcı, ırkçı, Atatürk ve Balcanlı düşmanı”¹⁷⁴ gibi sıfatlarla tenkit ederken, Osman Turan'ı da Türkiye'nin iç ve dış politikasını din esaslı belirleme mücadelesi içerisinde olmakla itham etmiştir.¹⁷⁵

Büyük Kongre öncesinde AP içerisinde fırtına öncesi sessizlik alametleri taşıyan bu polemikler devam ederken, adlî yıl açısı münasebetiyle bir konuşma yapan Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in sözleri Elmalı etrafında dönen tartışmaları alevlendirmiştir. “Aşırı sağ tehlikesi” vurgusu yapan Öktem, “din sariği altında zehirlerini sıkanlar” olduğunu, “dindar görünmenin komünistliği engelleyeceği iddiasının” hatalı olduğunu dile getirirken, Nurculuk meselesine temas ederek, Said-i Nursi'yi “yarı cabil”, “okuyup yazmasını bilmeyen” birisi olarak tarif etmiştir.¹⁷⁶ Öktem'in bu sözleri muhafazakâr camia tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ali Fuat Başgil, Öktem'in sözlerini anayasa ihlali olarak telakki ederken, ikinci bir ruh haletiyle yapıldığını ileri sürdüğü bu konuşmanın hâkim

¹⁶⁸ “Elmalı Tercümanı İçin Geri Çağrılmış”, *Milliyet*, 29 Temmuz 1966.

¹⁶⁹ “Hükümet Susuyor”, *Yeni İstanbul*, 31 Temmuz 1966.

¹⁷⁰ *M.Meclisi Tutanak Dergisi*, C:8,D:2,T:1, B:123, 3.8.1966, s.847.

¹⁷¹ “Elmalı'nın Seyahati Meselesi Meclise Getirildi”, *Bab-ı Ali'de Sabah*, 8 Ağustos 1966; “Özdağ: ‘Diyanet Mevzuunda Hükümet Hatalıdır’”, *Yeni İstanbul*, 8 Ağustos 1966.

¹⁷² “Elmalı ve Ötesi”, *Durum*, 11 Ağustos 1966.

¹⁷³ “Elmalı Yerinde Kalamaz”, *Durum*, 1 Eylül 1966.

¹⁷⁴ “Siyasi Sapık Bir Milletvekiline Cevap”, *Durum*, 1 Eylül 1966.

¹⁷⁵ Mithat Perin, “Osman Turan Bu Ayıp Sana Yeter”, *Durum*, 8 Eylül 1966.

¹⁷⁶ “Yargıtay Başkanı: ‘Said-i Nursi İslamı Bilmez’”, *Milliyet*, 7 Eylül 1966.

tarafsızlığına halel getirerek, insanları suç işlemeye teşvik ettiğini iddia etmiştir.¹⁷⁷ Laiklik etrafında dönen bu tartışmaya CKMP de katılmış ve parti yöneticilerinden Mustafa Kemal Erkovan, Öktem'in beyanatlarını tek taraflı olarak değerlendirirken, Öktem'in "*milleti ikiye bölen*", huzursuzluğa zemin hazırlayan ifadeler kullandığını ileri sürerek eleştirmiştir.¹⁷⁸ Buna mukabil AP içerisindeki mücadelede merkeze yakın duran Cevdet Perin, bu konuşmanın hemen akabinde kaleme aldığı yazıda Descartes ve Mustafa Kemal'den referansla "*akıl egemenliği*" vurgusu yaparak, modern ve laik Türk Devleti'nin temellerinin sağlamlaşması gerektiğini çünkü akıl ve cesaret yolunda ayrılma temayülleri olan gericilerin zuhur ettiğini dile getirerek, Öktem'i zımnen desteklemiştir.¹⁷⁹ Aynı cenah tarafından yapılan eleştirilerden CKMP de nasibini almış ve Ziya Gökalp üzerinden gönderme yapılarak, Gökalp'ın "*yobazlara ve nurculara*" nasıl "*sığınak*" olabildiğinin merak konusu olduğu ifade edilmiştir.¹⁸⁰

AP'nin Olağan Kongresi öncesinde meydana gelen, "*163.maddeden hükümlülerin af tasarısında yer almaması*", "*Elmalı'nın yurtdışı gezisinin iptal edilmesi üzerine yaşanan tartışmalar*", "*İmran Öktem'in açıklamaları*" gibi hadiseler silsilesinin son durağı İbrahim Elmalı'nın görevinden alınması olmuştur. Elmalı'nın tasfiyesinin hemen ardından Demirel bir demeç vererek, Türkiye'nin "*teokratik bir devlet*" olamayacağını, "*mezhep farklılığı yüzünden fesat çıkarmaya çalışanlara*" müsaade edilemeyeceğini, "*din ve vicdan hürriyetini istismara kalkanların sükküt-u hayale uğrayacağı*" ilan etmiştir.¹⁸¹ Demirel'in bu açıklamayla birlikte Elmalı'yı hedef aldığı aşikâr görünmektedir zira Abdi İpekçi'nin de belirttiği şekilde, Elmalı'nın üzerinde Nurcu olduğu, "*Diyanet İşlerine Nurcuları doldurduğu*", "*Alevilere cephe alıp mezhep ayrımcılığı güttüğü*" şeklinde eleştiriler yoğunlaşmıştır.¹⁸²

Elmalı'nın tasfiyesi üzerinde muhafazakâr camia tarafından AP'ye yönelik ağır tenkitler yönelmiştir. "*Din ve vicdan hürriyetine son darbe*"¹⁸³ olarak lanse edilen bu olay, "*İktidara gelmek için Müslümanları kullanan AP'nin maskesini*" düşürdü şeklinde yorumlanırken¹⁸⁴, Cevat Rifat Atilhan, olayın perde arkasında masonların ve Yahudilerin olduğunu iddia etmiş ve olayı, "*Lozan'dan beri İslam'dan uzaklaştırılmak istenen*" Türk milletine dair bir "*tecavüz*" olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁵ Ayrıca bu mesele ile birlikte Diyanet İşleri'nin tüzel yapısı

¹⁷⁷ "Başgil: 'Öktem Anayasayı İhlal Etmiştir'", *Bab-ı Ali'de Sabah*, 9 Eylül 1966.

¹⁷⁸ "M.Erkovanlı: 'İ.Öktem, İkiye Bölünmüş Millet Mi İstiyor'", *Bab-ı Ali'de Sabah*, 12 Eylül 1966; "CKMP de İ.Öktem'i Suçlu Buldu", *Yeni İstanbul*, 12 Eylül 1966.

¹⁷⁹ Cevdet Perin, "Yürek ve Kafa", *Durum*, 15 Eylül 1966.

¹⁸⁰ "Milliyetçilik ve Sosyalizm", *Durum*, 22 Eylül 1966.

¹⁸¹ "Demirel, 'Teokratik Bir Devlet Olamayız' Dedi", *Yeni Gazete*, 6 Ekim 1966.

¹⁸² Abdi İpekçi, "Diyanet İşleri ve Hükümet", *Milliyet*, 8 Ekim 1966. Benzer eleştiriler için bkz. "Elmalı Bir Mesele Oldu", *Durum*, 6 Ekim 1966; "Elmalı'nın Son Tunus Gezisi Niçin Yarım Kaldı?", *Yeni Gazete*, 14 Ekim 1966.

¹⁸³ "Elmalı Din Hürriyetinin Sembolüdür", *Yeni İstiklal*, 12 Ekim 1966.

¹⁸⁴ Adıdeğmez, "Düşen Maske", *Bab-ı Ali'de Sabah*, 4 Ekim 1966.

¹⁸⁵ Cevat Rifat Atilhan, "Diyanet İşleri Meselesi ve Derin Kökleri?", *Yeni İstiklal*, 9 Kasım 1966.

da sorgulanarak, çeşitli mecmularda “*Diyanet özerk olmalı*” kampanyaları başlamış¹⁸⁶ ve bu minvalde Ali Fuat Başgil, Zeki Velidi Togan, Mustafa Reşit Belgesay gibi isimlerden destek alınmıştır.¹⁸⁷ Ahmet Kabaklı da bu hususta bir köşe yazısı kaleme alarak, millete yaklaşık “*40 yıldan beri yutturulan laiklik*” ile birlikte dinin devlet işlerine karışmadığını ancak devletin dine müdahale ettiğini ileri sürerek, Diyanet İşleri’nin devletten masun kalarak özerkleşmesi gerektiğini dile getirmiştir.¹⁸⁸

CKMP ise Elmalı meselesine bigâne kalmayarak reaksiyon göstermiştir. CKMP idare heyeti üyesi Kemal Akça, “*bu karar dış baskıyla gelmiş ve mukaddesat cepbemişi oldukça üzümüştür*” şeklinde eleştiride bulunurken;¹⁸⁹ Muzaffer Özdağ partisi adına yaptığı açıklamada, CKMP’nin Elmalı’nın görevden azlını tasvip etmediğini ilan ederek, AP yöneticilerini dine hürmetsizlik yapmakla tenkit etmiştir.¹⁹⁰ Partinin bir diğer milletvekili Mehmet Altınsoy ise bu tasarruf karşısında “*iman sahiplerinin ıstırap çektiğini*” öne sürerken, Diyanet İşlerinin başında bulunan ruhani liderin bazı isnatlarla “*şaibe*” altına alındığını ve bu durumdan hükümetin sorumlu olduğunu belirtmiştir.¹⁹¹ Diyanet İşleri Başkanlığının özerk olmasını savunan Altınsoy,¹⁹² ayrıca gensoru vermek suretiyle konusu meclisin gündemine taşımıştır. Hükümetin, Elmalı’yı istiskal yoluyla görevi bıraktırmaya zorladığını öne süren Altınsoy’a göre, “*imanından başka efendi, vazifesi dışında politika bilmeyen*” Elmalı hükümetin planına alet olmamıştır. Altınsoy’a göre bunun üzerine hükümet, basın münasebetiyle Elmalı’yı “*terzih ve tezih*” etmeye çalışmış ve her Müslümana yakıştırılabilecek olan Nurculuk damgası ile itham edilmiştir. Demirel’in tasarrufunun Müslümanları rencide ettiğini söyleyen Altınsoy, Demirel’in bu kararında İnönü’ye karşı laiklik ispatı teşebbüsü motivasyonunun bulunduğunu iddia ederken, görevden azlin meşru yolla olmadığını iddia etmiştir.¹⁹³

AP kongresi söz konusu politik iklim dairesinde gerçekleşirken, partiye yönelik hem içeriden hem de dışarıdan müfrit sağ uyarısında bulunulmuştur. Bu bağlamda Cevdet Perin, partinin hem AP muhalifleri tarafından hem de bünyesindeki dini muhafazakârlar tarafından sağa itilmeye çalışılsa da kongreyle birlikte partinin orta yolda olduğunu ispat etmesi gerektiğini ifade etmiştir¹⁹⁴. Parti dışarisından en dikkat çekici telkin ise, ortanın solu tartışmalarının

¹⁸⁶ “İ.Elmalı’nın Azli Protesto Ediliyor”, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 6 Ekim 1966; “Diyanete Muhtariyet Verilmelidir”, *Yeni İstiklal*, 19 Ekim 1966.

¹⁸⁷ “Profesörler Ne Diyor?”, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 8 Ekim 1966.

¹⁸⁸ Ahmet Kabaklı, “Muhtariyet”, *Tercüman*, 14 Ekim 1966.

¹⁸⁹ “İ.Elmalı Millî İradenin İstedığı Bir Şahıstır”, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 7 Ekim 1966.

¹⁹⁰ “Özdağ Elmalı’nın Azlını Tenkit Etti”, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 10 Ekim 1966.

¹⁹¹ “Altınsoy Elmalı’ya Sahip Çıktı”, *Yeni Gazete*, 14 Ekim 1966.

¹⁹² “Altınsoy: Diyanete İstiklal İstiyoruz”, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 16 Kasım 1966; “14’ler İktidarı İnönü’ye Vermediği İçin Sürüldü”, *Tercüman*, 14 Kasım 1966.

¹⁹³ *M.Meclisi Tutanak Dergisi*, C:9,D:2,T:2,B:14, 5.12.1966, s.353-360.

¹⁹⁴ Cevdet Perin, “AP, Sağda Olamaz”, *Durum*, 24 Kasım 1966.

yaşandığı CHP'den gelmiş ve Bülent Ecevit şu cümlelerle, 60'lı yılların siyasi yelpaze arayışlarına dair tarihi bir uyarıda bulunmuştur: “CHP'nin yaptığı gibi AP de, ortanın sağında olduğunu bildirerek sağ uçtan gelebilecek tehlikelere bir duvar çekerse... demokrasimiz sürekli yaşama imkanına kavuşacaktır”.¹⁹⁵

İçeriden ve dışarıdan gelen telkinlerin etkili olduğu anlaşılmıştır zira AP kongresinin hemen başında, partinin faaliyet raporlarında “komünizme, ırkçılığa ve ümmetçiliğe” karşı olunduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁶ Elmalı meselesinden ötürü eleştirilen Refet Sezgin, Elmalı'nın milli iradeye sahip olmayan “devlet içerisinde devlet” olmaya çalışan birisi olduğunu ifade ederek, Türkiye'nin bir şeriat devleti olmayacağını ilan etmiştir.¹⁹⁷ Osman Turan'ın, partiyi dine dayandırmak istiyor argümanı ile suçlandıktan sonra terk ettiği kongre¹⁹⁸, AP'nin merkez medyası tarafından “aşırı sağcılar temizlendi” tespitiyle takdim edilmiştir.¹⁹⁹ Nitekim kongrenin hemen akabinde Osman Yüksel Serdengeçti partiden ihraç edilmiştir.²⁰⁰

AP kongresinin sonuçlarını değerlendiren köşe yazarlarından Hikmet Bil, AP'nin homojen bir parti olmadığını ancak bu kongre ile birlikte “aşırılıklarından törpülenerek, yelpazenin merkezine yelken açtığını” ifade etmiştir. Bil'e göre AP'nin merkeze kayması ve CHP'nin ortanın soluna yerleşmesi ile birlikte aşırı sağ ve sol sadece “maceracılara bas çıkmaz yol” olacaktır.²⁰¹ Ahmet Emin Yalman da hem AP'nin hem de CHP'nin müfrit cereyanlara dair sorumlu olduğunu ileri sürerken; Türkiye'de Tito ve Mussolini sevdalılarının olduğunu belirterek AP kongresinin bu çerçevede değerlendirilmesini ve orta yola gelen AP'nin CHP ile işbirliği yapmasında herhangi sakıncanın bulunmadığını ileri sürmüştür.²⁰² Bil ve Yalman ile paralel bir yorumda bulunan S.Seren isimli başka bir gazeteci ise, AP içerisinde vuku bulan “muharebenin”, bir parti meselesi değil memleket meselesi olduğunu dile getirirken, ortanın solu tartışmaları devam eden CHP konusunda Bil ve Yalman'dan ayrılarak “keşke CHP de aynı mücadeleyi verebilseydi” sözlerini sarf etmiştir.²⁰³

¹⁹⁵ 28 Ekim 1966 tarihli Cumhuriyet gazetesinden aktaran Ahmad, *age.*, 287. Tanıl Bora Ecevit'in aşırı sol hassasiyetini referans alarak, ortanın solu politikasının “öncelikle komünizme karşı tedbir olarak geliştirildiği” Yönündeki soldan gelen eleştirilere katıldığını belirtmektedir. Bkz. Bora, *age.*, s.577.

¹⁹⁶ “AP, Komünizm, Irkçılık ve Ümmetçilik Karşısında”, *Yeni Gazete*, 28 Kasım 1966.

¹⁹⁷ “Sezgin, ‘Milletimiz Şeriat İstemiyor’ Dedi”, *Yeni Gazete*, 29 Kasım 1966; “Bravo Refet Sezgin, Bravo!”, *Durum*, 3 Aralık 1966.

¹⁹⁸ “Delegeler Sezgin'i Yuhalandı”, *Bab-ı Ali'de Sabah*, 29 Kasım 1966.

¹⁹⁹ “Büyük Kongrede Sağcılar Temizlendi”, *Durum*, 8 Aralık 1966; “AP'de Aşırı Sağ Kökünden Temizlendi”, *Haber*, 29 Ekim 1966.

²⁰⁰ “Serdengeçti AP'den İhraç Edildi”, *Bab-ı Ali'de Sabah*, 5 Ocak 1967.

²⁰¹ Hikmet Bil, “Atatürk ve AP”, *Yeni Gazete*, 29 Kasım 1966.

²⁰² Ahmet Emin Yalman, “Türk Milletinin Son Büyük Zaferi ve Neticeleri”, *Haber*, 19 Aralık 1966.

²⁰³ S.Seren, “İki İmtihan, İki Meydan Savaşı”, *Haber*, 1 Aralık 1966.

163.maddenin af tasarısında yer almamasından AP kongresine kadar geçen süreç, CKMP bağlamında ehemmiyet arz etmektedir. Zira Elmalı meselesi de başta olmak üzere yaşanan bütün meseleler basında CKMP ile ilintilendirilmiştir. Elmalı meselesini CKMP'nin tahrik ettiğini ileri süren haberlere göre, CKMP sempaticisi olan Elmalı'yı, Diyanet İşleri Başkanı yapan kişi Mehmet Altınsoy olmuş ve Elmalı'yı CKMP'nin istediği yönde hareket etmesi noktasında tahrik etmiştir.²⁰⁴ Elmalı ve diğer mezkûr meseleler üzerinde CKMP'nin yaptığı muhalefet “aşırı sağcılara/gericilere kur yapma” olarak nitelendirilirken²⁰⁵ AP kongresinin neticesi de CKMP cenahından “AP içerisindeki milliyetçileri tasfiye etti” şeklinde lanse edilmiştir.²⁰⁶ CKMP'nin söz konusu takdimi ise, AP içerisindeki aşırı sağcıların CKMP'ye geçebileceği öngörüsüne de zemin hazırlamıştır.²⁰⁷ Nitekim öngörülere paralel olarak, AP'den ihraç edilen Osman Yüksel Serdengeçti “*Türkeş Fobisi ve İftiralar*” başlığında bir yazı kaleme alarak, söylentileri kuvvetlendirmiştir. Serdengeçti, AP içerisindeki müfrit kanadın Türkeş ile iltisaklandırılmasına ve Türkeş hakkında AP cenahı tarafından yöneltilen ithamlara şu sözlerle cevap vermiştir:

“Adalet Partisi içerisinde bu buzuşursuzluğu, ayrılığı yaratan Türkeş diyorlarmış... Be hey gafiller: Aklınızı Türkeş'e takacağımıza, parti taassubunu bırakan da kendi Başbakan'ımıza, onun ve takımının hareketlerine bakın... Hani AP iktidarını sağcılar sağlamıştır. Şimdi o sağcılar nerede? Avutulan, uyutulan aldatılan insanlar. Bizler, Anadolu halkı Müslüman Türk halkı. Eh biz bunları görüyoruz. AP'sini iktidara getiren zibniyeti, adaletin özünü müdafaa ediyoruz, milleti uyarmaya çalışıyoruz da karışımıza öcü gibi Türkeş'i diyorlar? Türkeş ihtilalci imiş. Aksini iddia eden mi var? Bana ne ihtilalci ise. Ama şunu da hatırlatmak lazım. Türkeş geçirilen bu ihtilal tecrübesinden sonra: 'En kötü hukuk düzeni, en iyi ihtilalden iyidir' demiştir. Menderes ve arkadaşlarının asılmamasını alenen ve resmen Cemal Paşa'ya yazdığı mektuplarla ısrarla istemiştir. Ve Albay Türkeş bu işe karışmasaydı o gün iktidar Halkçılara teslim edilecek daha nice başlar sehpalarda sallandırılacaklardı... Yok efendim ezanın Türkeş okunmasını istemiş, Cumhuriyet gazetesi o zaman yazmış. Cumhuriyet neler yazmaz? Hadi istedi diyelim. Eh sizin en muteber vekiliniz, 'Laiklik anlayışında tamamen Halk Partisi ile birlik ve beraberiz' deyince bundan hiç gıcık almyorsunuz da, Cumhuriyet gazetesinin tabrif ederek neşrettiği ezana mı takıldı kulaklarınız?... 'Türkeş geliyor' diye çocuk korkutur gibi milleti korkuttunuz. Taraftarlarınızı kabinelere aldınız. Milleti iktidarı beynelmile, kökü dışarıda cemiyetlere, derneklere, localara, bunların etrafında dolaşan menfaatçilere peşkeş çektiniz... Bugün bize Türkeşçi diyenlerin içyüzünü açıklarsak ağızlarımız açık kalır, sinek

²⁰⁴ “AP-CKMP Sürtüşmesi”, *Akis*, 5 Kasım 1966.

²⁰⁵ Gökhan Evliyaoğlu, “CKMP Gericilere Kur Yapıyor, Ama..” *Medeniyet*, 14 Ekim 1966; S.Seren, “CKMP Bir Tereke Peşinde”, *Haber*, 10 Aralık 1966.

²⁰⁶ “AP De Ne Kalıyor?”, *Milli Hareket*, 6-15 Ocak 1967.

²⁰⁷ “AP Büyük Kongresi”, *Akis*, 3 Aralık 1966; Temizlik Olacak Mı?”, *Durum*, “8 Aralık 1966.

kaçar, ölü de başıma bela olursunuz. Türkesçi. Sizin en muteber bakanlarınız Türkesçi idi. Ankara'da bir kaptırdama olur olmaz, hemen Türkes'e koşuyor, bir emir eri gibi: 'Emrinizdeyim Albayım' diyorlardı...'208.

Serdengeçti'nin Türkes'e dair AP cenahından süregelen itirazlara cevap niteliğinde olan bu yazısı, her ne kadar, kendisinin ve AP içerisindeki diğer müfrit olarak addedilenlerin CKMP'ye geçebileceği ihtimalini kuvvetlendirse de, Serdengeçti daha geniş yelpazeyi içerisine alabilecek bir plan üzerinde yoğunlaşmıştır. İhracı üzerine yeni bir parti kuracağını ilan eden Serdengeçti'nin²⁰⁹ öncülüğünde yeni plan, “*Milli Hareket Partisi*” adında geniş bir sağ koalisyona hitap edebilecek ve Genel Başkanlığı'nı Ali Fuat Başgil'in, Genel Başkan Yardımcılığı'nı Türkes'in yapacağı yeni bir siyasal yapılanma teşebbüsü olmuştur.²¹⁰ Osman Yüksel Serdengeçti, Osman Turan gibi isimlerin de yer alacağı ve CKMP dışındaki diğer sağ partilerin birleşebileceği bu formül etrafında, Ali Fuat Başgil'in parti tüzüğü hazırladığı²¹¹ ve Türkes'in de “*gerekiirse CKMP'yi fesh etmek*” suretiyle destekleyeceği iddia edilmiştir.²¹²

Söz konusu iktibaslar bu dönemde iddianın ötesine geçemese de, esasında CKMP adına reel koşullar böyle bir ittifakı arzu edilir kılmıştır. Zira AP içerisindeki mücadeleyi takip eden ve muhtemel kopmalardan istifade etmek isteyen CKMP, bu dönemde ilk önce Sinop Milletvekili Cemil Karahan'ı AP'ye kaptırmış²¹³, daha sonra Ağrı Milletvekili Abdülbaki Akdoğan ile partiye sonradan iltihak eden Reşat Özarda'yı parti disiplinine uymadıkları gerekçesiyle ihraç etmek durumunda kalmıştır.²¹⁴ Meclisteki sandalye sayısı bundan ötürü yediye düşen ve bundan ötürü meclisteki grubunu yitiren CKMP adına Serdengeçti tarafından tasavvur edilen ittifak cazip gözükse de 27 Mayıs'tan itibaren çizgisi belirtilen Türkes'in liderlik konusunda diğerkâm davranması kolay olmamıştır. Bu hususta her ne kadar, Muzaffer Özdağ “*CKMP-MP-YTP ve bağımsızlar*” arasında birleşmenin söz konusu olabileceğini ve liderin kongrede tayin edileceğini zikretse de²¹⁵ liderlikten feragat kararının en azından hem Türkes için hem de Millet Partisi Genel Başkanı olan Osman Bölükbaşı gibi inatçı karakterleriyle maruf isimler için zor olduğu aşikârdır. Nitekim birleşme taraftarı olan MP milletvekili Sami Binicioğlu partisinden ihraç edilip, CKMP'ye

²⁰⁸ Osman Yüksel Serdengeçti, “Türkes Fobisi ve İftiralar”, *Milli Hareket*, 6-15 Ocak 1967.

²⁰⁹ “Serdengeçti: ‘AP Parsacıların ve Borsacıların Eline Düştü’”, *Medeniyet*, 5 Ocak 1967.

²¹⁰ “AP: Fesupanallah!”, *Akis*, 7 Ocak 1967; “Yeni Parti Hazırlıklar”, *Durum*, 19 Ocak 1967.

²¹¹ “Milli Hareket Partisi Kuruluyor”, *Haber*, 1 Ocak 1967.

²¹² “Milli Hareket Partisi İçin Çalışmalar Hızlandı”, *Haber*, 11 Ocak 1967.

²¹³ “Karahan CKMP'den İstifa Etti”, *Yeni Gazete*, 29 Ekim 1966; “Bir İstifanın Gerisi”, *Milli Hareket*, 1 Aralık 1966.

²¹⁴ “CKMP 2 M.Vekilini İhraç Etti”, *Yeni İstanbul*, 8 Aralık 1966; “CKMP'den İki Milletvekili Yolcu Edildi”, *Milli Hareket*, 16 Aralık 1966.

²¹⁵ “Sağ Cephe Yeni Parti”, *Yeni İstanbul*, 22 Şubat 1967.

iltihak ederken,²¹⁶ İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, MP'nin bu tavrına rağmen, küçük partilerin birleşebileceğini ve kendilerinin liderlik ısrarına sahip olmadıklarını belirtme lüzumu hissetmiştir.²¹⁷ Ayrıca lider olarak düşünülen Ali Fuat Başgil'in, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olamaması neticesinde aktif siyasetin içinde olmaması da, şerh düşülen noktalardan birisini teşkil etmiş olabilir. Zaten AP'ye yakın bir köşe yazarı da bu hususa temas ederek, Başgil'in yeterli enerjisinin bulunmadığını söylemek suretiyle muhtemel bir ittifakın lideri olamayacağını beyan etmiştir.²¹⁸ Bu beklentiler/tartışmalar esnasında Başgil'in vefat etmesi²¹⁹ ise, kendisinin liderliğine dair sağ kökenli muhalefet partisi liderlerinin bakış açısının analizini müşkül bırakan bir gelişme olmuştur.

AP kongresi sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde, sağ kökenli partilerin ve milletvekillerinin birleşerek parti kurma tasavvuru etrafında herhangi bir somut adım atılmasa da, CHP içerisinde Turhan Feyzioğlu'nun öncülüğünde bir takım milletvekillerinin istifası ederek Güven Partisi'ni kurmaları,²²⁰ kamuoyunun gündemine, sağ cenahta bir ittifakın olabileceği spekülasyonlarını getirmiştir. Osman Turan'ın partinin sola kaydığını zikrederek, hükümet hakkında “*gensoru*” açılması için AP grubuna verdiği önerenin reddedilmesi²²¹ üzerine de mezkûr tartışmalar tekrar alevlenmiş ve milliyetçi-muhafazakâr siyaset adamları ve aydınlarını ihtiva eden yeni bir partinin kurulacağı iddiası tekrar basında yer almıştır.²²² AP'nin merkez kanadını temsil eden köşe yazarı Cevdet Perin, “*hasbelkader*” AP içerisinde yer alan müfritlerin parti kuracaklarını iddia ederek muhtemel partinin Güven Partisi'ne benzetmenin yanlış olacağını zira Feyzioğlu'nun aynı kendileri gibi partiyi merkeze çekmeye çalıştığını ancak başaramadığını ileri sürmüştür.²²³ Perin ayrıca Osman Turan'ın “*cumhuriyet düşmanı*” olduğunu ve evinde padişah portreleri bulunduğunu belirterek, AP'nin son kongresinde müfritleri tam olarak temizleyemediğini ve parti içerisindeki müfrit sağcılarının memleket adına en az “*müfrit solcular gibi tehlikeli*” olduğunu ifade etmiştir.²²⁴

Yeni bir parti kurulması şayiasına daha önceki örnekte daha temkinli yaklaştığı müşahede edilen CKMP'nin bu sefer daha net bir tavır içerisine girdiği gözlemlenmiştir. Nitekim CKMP'ye yakınlığıyla maruf *Milli Hareket* dergisinde, yeni bir parti kurulacağı yönündeki haberlerin, daha önce Serdengeçti'nin “*yeni bir parti kurulacak*” beyanı ile ilişkilendirilerek yapıldığı zikredilmiştir. Haberde

²¹⁶ “Binicioğlu Dün CKMP'ye Katıldı”, *Yeni Gazete*, 30 Mart 1967; “Sami Binicioğlu Dün CKMP'ye Girdi”, *Milli Hareket*, Nisan 1967.

²¹⁷ “Yılanlıoğlu Üç Küçük Partinin Birleşmesine Çalışıyor”, *Milliyet*, 2 Mart 1967.

²¹⁸ S.Seren, “Bir Eski Hikâye”, *Haber*, 10 Ocak 1967.

²¹⁹ “Başgil Vefat Etti”, *Milliyet*, 18 Nisan 1967.

²²⁰ Ahmad, *age*, s.323; Aydın ve Taşkın, *age*, s.156.

²²¹ “Osman Turan'ın Önergesi Reddedildi”, *Haber*, 14 Haziran 1967.

²²² Mehmet Reha, “Yeni Bir Parti”, *Fedai*, 26 Haziran 1967.

²²³ Cevdet Perin, “Parti Kuracaklar mı?”, *Haber*, 11 Haziran 1967.

²²⁴ Cevdet Perin, “Türkiye Zavallı Değildir!”, *Haber*, 16 Haziran 1967.

buna mukabil hem Serdengeçti'nin hem de AP'den ayrılması muhtemel Osman Turan'ın, *gerçek milliyetçi ve mukaddesatçıların toplandığı, milli doktrine sahib*" olan CKMP'de toplanması gerektiği beyan edilmiştir.²²⁵ Böylece 15 Ekim 1965 seçimlerinden itibaren, AP'ye karşı geniş bir sağ koalisyon kurma teşebbüsü, CKMP adına sona ermiş ve parti kendi tüzel kimliğinden feragat etmeden, AP'ye karşı muhalefet içerisinde olan sağcıların temerküz noktası olma hedefine yönelmiştir.

AP içerisindeki müfrit-mutedil mücadelesini dikkatle takip eden hatta bu mücadeleye hariçten müdahil olma teşebbüsünde bulunan CKMP, bu takibin sonucunda Serdengeçti örneğinde olduğu gibi bazı AP'lileri kendi bünyesine dâhil etmeyi başarabilse de AP kanalından beklediği ölçüde milliyetçi-muhafazakâr ismi partisine iltihak ettirmeyi başaramamıştır. Bu meyanda en ciddi misal, AP içerisinde müfrit olarak adlandırılan kanadın simge ismi olan Osman Turan'ın, AP'den ihraç edildikten sonra CKMP'ye geçmeyi reddetmesi olmuştur.²²⁶ 1967 tarihinden itibaren AP içerisinde bilhassa muhafazakâr kanattan ve camiadan çeşitli konularda önemli eleştiriler yükselecek ancak bu tenkitlerin toplanacağı delta CKMP değil, Necmettin Erbakan tarafından başlatılacak olan "*Milli Görüş Hareketi*" olacaktır.²²⁷

Sonuç

60'lı yılların siyasi ortamı, Türkiye'de politik yelpazenin billurlaşmasına zemin hazırlarken, Türkiye'de idari erkân ile birlikte merkez kanadı temsil eden kanaat önderleri de doktriner sağ ve sol akımlara dair aşırılık isnadında bulunarak, merkez siyaseti uyurma ihtiyacını hissetmişlerdir. Bu minvalde makale içerisinde daha önce de müracaat edilmiş olan Metin Toker, 1961 seçimleri sonrası oluşan CHP-AP koalisyonundan hemen sonra kaleme aldığı

²²⁵ "Yeni Bir Parti Mi?", *Milli Hareket*, Temmuz 1967.

²²⁶ Nevzat Kösoğlu, Osman Turan meselesi hakkında şu önemli anekdotu aktarmıştır: "*Serdengeçti'yi, rahmetli(Alparslan Türkeş-y.n.) Osman Turan'ı partiye girmesi için ikna etmek üzere aşığıya, kullise göndermişler... Ne kadar bekledik bilmiyorum ama sonunda Osman Yüksel tek başına geldi. Suratı ekşmiş bir vaziyette, dedi ki: 'Olmuyor, gelmiyor razı edemedim!'. Odada buğ gibi bir hava esti; birdenbire yıkılmı oldu. Herkes çöktü... Muzafer Özdağ dedi ki; Biz milliyetçiliği bunlardan öğrendik, bunların yazdıklarına, çizdiklerine baktık, okuduk ve beyecan duyduk. Şimdi biz kangaya girmişiz, bunlar gelmiyorlar! O da çıktı ve gitti. Parti çöktü, ben de yıkıldım. Türkeş dinliyor. Sonra kalktı. Elini masaya vurdu. 'Direnin arkadaşlar, zafer bizim olacak!' dedi... Dünder ağabeyin ne demek istediğini o zaman anladım. Lider buymuş. Herkesin çöktüğü yerde, düştüğü yerde, 'Devam arkadaşlar' diyebilen adam". Bkz. Osman Çakır, *Nevzat Kösoğlu İle Söyleşiler: Hatıralar Yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi*, 2.Basım, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2010, s.221.*

²²⁷ AP içerisinde yaşanan müfrit- mutedil mücadelesinin, Erbakan ve Milli Görüş Hareketini doğurmasının zemini de oluşturduğu rahatlıkla söylenebilecek bir keyfiyeti teşkil etmektedir. Bu problematik daireden yapılacak yeni bir çalışma bu argümana ışık tutabilir. Bununla birlikte daha önce AP, YTP gibi partilerde yer almış olan Süleyman Arif Emre'nin hatıratı, bu hususta oldukça ilgi çekici aktarımlara yer vermektedir. Bkz. Süleyman Arif Emre, *Siyasette Otuz Beş Yıl*, Akabe Yayınları, İstanbul, 1990.

bir yazıda, 27 Mayıs'tan sonra Türk aydını ve toplumunda sağda ve solda kümeleniş temayülünün başladığını ifade ederken, ihtilal sonrasında “*sağcıların ve solcuların aşırı fikiryatçıların*” mevcudiyet gösterdiğini ileri sürmüştür. Bu durumu ciddi bir tehlike olarak arz eden Toker'e göre, “*iki cereyanın merkeze yakın kanatlarındaki fikirlerden*” Türk toplumu istifade etmeli ve neticesinde merkeze yakın olan muhafazakâr sağ ve liberal sol müesseseler toplumu yönlendirmelidir.²²⁸ Toker'in yazısından CHP-AP(kendi içerisindeki müfrit sağ temizlemiş bir AP) merkezli, iki partili bir sistemi arzu ettiği rahatlıkla anlaşılabilir. Keza Metin Toker daha sonraki yıllardaki köşe yazılarında “*aşırı sağ ve sol tehditten*” bahsederken, bu iki akımın da ortak noktasının “*demokratik olmayan yollardan iktidara gelme tasavvuru*” olduğunu ileri sürmüştü²²⁹ ve “*Ne AP aşırı sağın şeriatçılığını ne de CHP aşırı solun darbe yoluyla iktidara gelme perspektifini basırraltı etmeli*”²³⁰ demek suretiyle merkez siyasete uyarıda bulunmuştur.

Esasında Metin Toker'den iktibas edilen bu tespitlerin, 27 Mayıs sonrası kurulan düzen içerisinde CHP'nin tasavvur ettiği siyasal düzenin izdüşümü olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim bu konuyu ele alan Aziz Nesin, CHP'nin iki partili bir sistemi tasavvur ettiğini ileri sürerken, CHP'nin, diğer partinin kendisinin sağında olmasını tercih ettiğini ve ortanın solu politikasının bu zihniyetin bir tezahürü olduğunu ifade etmiştir.²³¹ Nesin'e göre bundan ötürü CHP AP'den, kendi içerisindeki aşırı unsurları tasfiye edip, “*ortanın azıcık sağında kalan bir parti*” olmasını talep etmektedir. Zira bu sayede iktidar, “*iki parti arasında paylaşılabilir*” olabilecektir.²³² Ancak, her ne kadar Nesin'in tespitleri bağlam dairesinde haklılık payı içerse de, bu tasavvuru CHP'ye ve ona yakın kalemlere inhisar etmek doğru olmayacaktır. Mesela, daha önce iktibas edildiği üzere, 1966 yılında meydana gelen AP Kongresi sonrasında Ahmet Emin Yalman da hem AP'nin hem de CHP'nin müfrit cereyanlara dair “*sorumlu*” olduğunu ileri sürerken; “*orta yola*” gelen AP'nin CHP ile işbirliği yapmasında herhangi sakıncanın bulunmadığını ifade etmiştir.²³³ Yalman, 1968 yılında kaleme aldığı başka bir köşe yazısında müfrit cereyanların aynı hizmete matuf olduğunu beyan ederken, merkezi temsil eden iki yapının da, “*sağ ve sol teşkilatı*” karşı “*milli bir tesanüt*” içerisinde olması gerektiğini savunmuştur.²³⁴

AP kanadında ise 60'lı yıllar içerisinde meydana gelen ve önceki bölümlerde temas edilen iç çekişmeler nazara alındığında, yukarıdakine benzer bir

²²⁸ Metin Toker, “İki Ucun Ortasında Memleket Var”, *Akış*, 15 Ocak 1962.

²²⁹ Metin Toker, “Cumhuriyet, İkili Tehdit Altında”, *Akış*, 22 Ocak 1965.

²³⁰ Metin Toker, “Aşırı Sol Cephe Türkiye İçin Neyi Nasıl Hazırlıyor”, *Durum*, 8 Şubat 1968.

²³¹ Aziz Nesin, “Tahtaravalli-I”, *Yeni Tanin*, 27 Kasım 1964.

²³² Aziz Nesin, “Tahtaravalli- II”, *Yeni Tanin*, 28 Kasım 1964.

²³³ Ahmet Emin Yalman, “Türk Milletinin Son Büyük Zaferi ve Neticeleri”, *Haber*, 19 Aralık 1966.

²³⁴ Ahmet Emin Yalman, “Ortak İki Fesad Ocağı”, *Durum*, 25 Ocak 1968.

temayülün mevcut olduğu fikri makul görünmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de merkez konumda mevcut iki siyasi partili düzen tasavvuruna dair AP’ye kanaat önderlerinden de CHP’li kalemlerin yorumlarına paralel fikirlere rastlamak mümkündür. Bu minvalde yazı dâhilinde fikirlere müracaat edilen ve AP içerisinde aktif siyaset yapan Perin kardeşler, söz konusu tasavvurun öncülüğünü yapmıştır. Cevdet Perin, AP ile CHP’nin “*laik anlayış birliği*” içerisinde beraber hareket ettiği müddetçe, Türkiye’de Atatürk devrimlerinin geleceğinde endişe duyulamayacağını dile getirirken,²³⁵ AP içerisinde milliyetçilik kisvesine bürünen müfritlerin olduğunu ve bunlarla mücadele etmenin lüzumundan bahsetmiştir.²³⁶ Mithat Perin ise siyasi partilerin, aşırı solla mücadelede olduğu gibi aşırı sağ ile mücadelede de işbirliği yapmaya çağırırken,²³⁷ İsmet İnönü’yü II. Dünya Savaşı yıllarında “*bu iki unsurla olan mücadelesine*” ithafen alkışlamıştır.²³⁸

Hiç kuşkusuz AP kanadında, partinin merkezde kalması yönünde önemli sayılabilecek yönde referanslar olduğu gibi AP’ye yakın muhtelif kanaat önderleri arasında bu durumu tenkit edenlerin mevcudiyeti hiç azımsanmayacak seviyede olmuştur. *Yeni İstiklal*, *Yeni İstanbul*, *Bab-ı Ali’de Sabah*, *Tercüman* gibi yayın organlarında müşahede edildiği üzere AP’nin politikalarına ve partiden aşırı olarak tasvir edilen isimlerin tasfiyesine yönelik önemli itirazlar gelmiştir. Bu itirazlar temelinde iki güçlü argümanla beraber yükselmiştir. Bunlardan birincisi, dönemin sağ cenahının sembol isimlerinden Necip Fazıl tarafından örneği verilebilecek olan, DP referansına dair olmuştur. Necip Fazıl AP yöneticilerini, partiyi merkezde tutmalarına dair eleştirirken, AP’nin muhakkak “*mukaddesatçı ve milliyetçi*” tavır takınmasını ve ideologlara itibar etmesini salık vererek; “*yıkılan DP’nin barajlarının*” kendisini kurtaramadığını söylemek suretiyle uyarmıştır.²³⁹ DP’nin Türk Milliyetçileri Derneği, Millet Partisi gibi müesseseleri kapatmasını hatırlatan bu ikazda, AP’ye maddi kalkınmanın gerekli ama yeterli olmadığı, sonu kötü biten bir örnek vesilesiyle bildirilmiştir. AP’nin merkez politikasına dair ikinci önemli itiraz, “*sağın vahdeti*” meselesi üzerinden yöneltilmiştir. Bu konuda önemli bir misal olarak Türk sağının bir diğer önemli ismi Sezai Karakoç, dünyanın doktrinler çağını yaşadığını ve Türkiye’de sağ ile solun teşekkül ettiğini ifade ederken, solun optimum düzeye geldiğini çünkü homojenlik arz ettiğini ileri sürmüştür. Karakoç’a göre buna mukabil, Türkiye’de sağ oldukça bölünmüş durumdadır bundan ötürü en güçlü fraksiyonun etrafına sağın birleşmesi lazım gelmektedir.²⁴⁰ Kuşkusuz, Karakoç

²³⁵ Cevdet Perin, “Elmalı Olayı ve TİP’in Tutumu”, *Durum*, 15 Aralık 1966.

²³⁶ Cevdet Perin, “AP’nin Yakasını Bırakınız”, *Durum*, 12 Ağustos 1967.

²³⁷ Mithat Perin, “Aşırı Cereyanlara Karşı Güçbirliği Elzemdir”, *Durum*, 2 Kasım 1967.

²³⁸ Mithat Perin, “Aşırı Cereyanların Sinsi Niyetleri”, *Durum*, 12 Ekim 1967.

²³⁹ Necip Fazıl Kısakürek, “Adalet Partisi’ne: Nefs Muhasebesi”, *Yeni İstiklal*, 23 Ağustos 1963.

²⁴⁰ Sezai Karakoç, “Devrim ve Doktrin”, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 4 Nisan 1968.

burada niceliksel olarak daha zayıf görünen sağ eğilimli partiler/cemiyetlerin AP'de temerküz etmesini önerse de, bu sözlerde AP'ye yönelik diğer sağ eğilimleri kucaklaması gerektiğine dair imaların olduğu müşahade edilmektedir.

Diğer taraftan, 60'lı yılların siyasal yelpazesine dair bu değerlendirmeler ışığında Türkeş ve arkadaşlarını, daha MBK döneminden itibaren merkez siyasetin dışında değerlendirmek lazım gelmektedir. Zira hem Türkeş ve arkadaşlarının, radikal fikir ve eylemleri hem de kendilerine yakın Peyami Safa ve Gökhan Evliyaoğlu gibi isimlerin o dönemde yazdıkları köşe yazıları hatırlandığında; Türkiye'nin köklü sorunlarının sivil bir idare ile çözülemeyeceğine dair kanaat ve Türkiye'de mevcut olan partilerin herhangi bir fikri temsil etmediğine dair düşünceler, bu yargıyı desteklemektedir.²⁴¹ Türkeş ve arkadaşlarının çeşitli temaslardan sonra siyaset hayatına atılması ve bu eksende CKMP içerisinde yarattıkları kimlik de, merkez siyasetin dışında addedilmiştir. Bu noktada CKMP'nin tasarruflarına müracaat edildiği takdirde, AP içerisinde aşırı sayılan isimlere partinin kucak açması, Elmalı hadisesinde en somut örneği görüldüğü şekliyle, AP'nin laik duyarlılık ile hareket ettiği meselelerde yöneltilen eleştiriler, partinin “*geniş bir sağ kesime*” hitap etme kaygusu ile paralel olarak meydana gelmiştir. İşte bu noktada da, Türkeş ile 27 Mayıs'tan itibaren yol arkadaşlığı yürüyen isimlerin Kemalist reaksiyonları partinin fikriyatında oldukça önemli bir mevzûde bulunan, Türkçü cephenin eleştirileri ortaya çıkmıştır. Ayrıca, partinin çeperine giren unsurlar da, Kemalist ya da Türkçü kesimlerin parti içerisindeki nüfuzundan hoşlanmayacaktır. CKMP'nin MHP'ye dönüşeceği 8-9 Şubat 1969 kongresinde ayyuka çıkan bu olgu burada yapılan tespitlerle beraber değerlendirildiğinde, parti içerisinde yaşanan/ yaşanacak olan tasfiyeler de daha anlaşılır olacaktır.²⁴²

Sonuç itibarıyla AP içerisinde yaşanan müfrit- mutedil mücadelesi, Türkeş hareketi olarak bu makalede zikredilen yapının sağın daha geniş kesimlerine hitap edebilme ihtiyacını beraberinde getirirken, partinin de daha muhafazakâr bir hüviyete sahip olmasına zemin hazırlayan unsurlardan birisini teşkil etmiştir. Ancak, bilhassa Erbakan tarafından MNP'nin kurulması ile birlikte, elan MHP olan siyasi teşekkülün “*Türk sağının üç haline de hitap edebilme*” iddiası gerçekleşmeyecektir. Bu mücadele ayrıca AP'nin de, yukarıda belirtildiği çerçevede, siyasi yelpazenin merkez ucuna yaklaşmasına vesile olurken, 60'lı yılların politik iklimine dair ilginç bir saptamayı da beraberinde getirmektedir. Bu makalenin saptamasına göre, literatürde sürekli ihtilaf problematiği dairesinde irdelenen AP ve CHP, yetkilileri ve kanaat önderleri vasıtasıyla müfrit diye addettikleri siyasi yapılar karşısında birbirleriyle açık bir surette “*muvaazaa*” içerisinde hareket etmişlerdir. Makale içerisinde, Türkeş hareketine dair iktibas edilen ve daha detaylı bir çalışma içerisinde mebzul miktarda örnek

²⁴¹ Sanlı, *agt.*, s.105-107.

²⁴² Söz konusu kongre için bkz. *agt.*, s.370-375.

ile takdim edilebilecek olan mezkûr “*muvaazaa*” örneği bu saptamayı tevsik etmektedir. Bu bağlamda, 60’lı yılların diğer bir müfrit teşekkülü olarak nitelendirilen TİP hareketine ya da 60’ların sonunda kurulacak olan Milli Nizam Partisi ve Milli Görüş Hareketine dair benzer problematik üzerinden yapılabilecek araştırmalar, ifade edilen saptamayı destekleyecek fikir/olay ve olguları ihtiva edebilecektir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Birleşik Krallık Ulusal Arşivleri Dışışleri Bakanlığı

(The National Archives of the UK Foreign Office / FO)

FO 371/163833.

FO 371/163834.

FO 371/180151.

FO 371/185825.

Resmi Yayınlar

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt:31,Dönem:1,Toplantı:3, Birleşim:110, 22 Haziran 1964.

-----, C. 8, D. 2, T:1, B:112, 15.7.1966.

-----, C. 8, D.2, T:1, B:116, 21.7.1966.

-----, C. 8, D:2, T:1, B:123, 3.8.1966.

-----, C. 9, D:2, T:2, B:14, 5.12.1966.

Kitaplar ve Makaleler

60’lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri (2014) Ed. Nuri Gürgür, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

ABADAN UNAT Nermin (1966) *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimleri Tablîli*, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

ADIDEĞMEZ (1966) *Düşen Maske, Bab-ı Ali’de Sabah*, 4 Ekim

AHMAD Feroz (2007) *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*,Çev. Ahmet Fethi,3.B,Hil Yayın, İstanbul.

ALTUĞ Kurtul (1991) *27 Mayıs’tan 12 Mart’a*, Yılmaz Yayınları, İstanbul.

ATILHAN Cevat Rıfat (1966) “ *Diyanet İşleri Meselesi ve Derin Kökleri!*”, *Yeni İstiklal*, 9 Kasım.

ATSIZ Nihal (1997) *Ordinaryüsün Fahiş Hataları, Makaleler: III*, 2.B,İrfan Yayınları, İstanbul.

- AVCIOĞLU Doğan (1962) Rejim Buhranı, YÖN, 21 Şubat.
- AYDIN Suavi ve TAŞKIN Yüksel (2014), *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AYVAZOĞLU Beşir (2008) Tanrıdağı'ndan Hira Dağı'na Uzun İnce Yollar, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 4: Milliyetçilik*, Ed.Tanıl Bora, Murat Gültekingil, 3.B, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BERK Bekir (1969) *İslami Hareket Bakımından; Alparslan Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi, 9 Işık Doktrini Nedir? Ne Değildir?*, Güneş Matbaası, İstanbul.
- BİL Hikmet (1966) Atatürk ve AP, *Yeni Gazete*, 29 Kasım.
- BİLGİÇ Sadettin (1998) *Hatıralar*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- BORA Tanıl (2017) *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, 2.B, İletişim Yayınları, İstanbul.
- (2012) Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi, *Türk Sağı, : Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der: İnci Özkan Kerestecioğlu-Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BUĞRA Tark (1962) Türkiye'nin Şansı, *Yeni İstanbul*, 25 Şubat.
- (1965) Zift Meselesi, *Haber*, 23 Mayıs
- ÇAKIR Osman (2010) *Nezhat Kösoğlu İle Söyleşiler: Hatıralar Yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi*, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- DELİORMAN Altan (2000) *Tanıdığım Atsız*, 2. Baskı, Orkun Yayınları, İstanbul.
- DEMİREL Tanel (2004) *Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DÜLGER Bahadır (1965) AP'ye Uyarı, *Haber*, 6 Haziran.
- (1965) Yine Petrol Meselesi, *Haber*, 21 Mayıs.
- EMRE Süleyman Arif (1990) *Siyasette Otuz Beş Yıl*, Akabe Yayınları, İstanbul.
- ERDEM Galip (1966) CKMP'nin Talihsizliği, *Bab-ı Ali'de Sabah*, 26 Mart
- ERGÜDER Özcan (1963) Bay Alparslan Türkeş, *KİM*, 6 Mart.
- EVLİAOĞLU Gökhan (1966) CKMP Gericilere Kur Yapıyor, Ama., *Medeniyet*, 14 Ekim.
- (1966) Demirel- Türkeş Görüşmesi, CKMP ve Son Olaylar, *Medeniyet*, 18 Haziran.
- (1963) Demokrat Parti-Adalet Partisi-Yeni İstanbul ve Alparslan Türkeş, *Yeni İstanbul*, 6 Mart.
- (1966) Özarda, CKMP ve Türkeş, *Medeniyet*, 15 Temmuz
- EVLİAOĞLU Kamran (1963) Çıkar Yol, *Milliyet*, 14 Şubat.
- FAZIL Necip (1966) Demirel, *Yeni İstanbul*, 8 Ağustos.

- (1966) Kim İdare Ediyor, *Yeni İstanbul*, 14 Temmuz.
- FENİK Mümtaz Faik (1963) Türkes'e Kim İnanır, *KİM*, 6 Mart.
- GÖNÜL Mert (2011) *Türk Düşünce ve Siyasi Hayatında Dr. Fethi Tevetoğlu*, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- HALE William (1996) *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul.
- ILICAK Nazlı (1975) *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Kervan Yayınları, İstanbul.
- İPEKÇİ Abdi (1965) 14'ler Politikada, *Milliyet*, 9 Mayıs.
- (1965) AP'den Neden Ayrılıyorlar, *Milliyet*, 5 Mayıs.
- (1966) Diyanet İşleri ve Hükümet, *Milliyet*, 8 Ekim.
- (1965) Dörtlü Önerge, *Milliyet*, 28 Nisan.
- (1962) Türkes'in Açıklaması, *Milliyet*, 23 Ağustos.
- KABAKLI Ahmet (1966) Muhtariyet, *Tercüman*, 14 Ekim.
- KARABACAK Ahmet. B. (2011) *Üç Hilalin Hikâyesi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.
- KARAKOÇ Sezai (1968) Devrim ve Doktrin, *Bab-ı Ali'de Sabah*, 4 Nisan.
- KAYA Halit (2014) *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüspala (1961-1965)*, A. Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KAYALI Kurtuluş (2012) *Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs - 12 Mart*, 5.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KILIÇ Murat (2016) *'Allah, Vatan, Soy, Milli Mukaddesat: Türk Milliyetçileri Derneği (1951-1953)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KISAKÜREK Necip Fazıl (1963) Adalet Partisi'ne: Nefs Muhasebesi, *Yeni İstiklal*, 23 Ağustos.
- KÖKER Aydın (1962), Türkes İhtilali Anlatıyor: İlk İhtilal Fikirleri ve İlk Toplantılar, *Yeni İstanbul*, 15 Şubat.
- (1962) Türkes İhtilali Anlatıyor: Halk Partisi'nin Tahrikleri, *Yeni İstanbul*, 17 Şubat.
- KURNAZ Cemal (2012) *Delî Rüzgâr: Osman Yüksel Serdengeçti*, Kurgan Edebiyat, Ankara.
- KÜÇÜK Yalçın (1998) *Aydın Üzerine Tezler: 1830-1980*, 3.B, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- MENDERES Suat (1965) Seçim Öncesinde Partilerin Tutumları, *Medeniyet*, 8 Mayıs.

METİN İbrahim (2012), *İhtilalçiler Hesaplaşıyor Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer*, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul.

NESİN Aziz (1964) Tahtaravalli-I, *Yeni Tanin*, 27 Kasım.

----- (1964) Tahtaravalli- II, *Yeni Tanin*, 28 Kasım.

ÖNDER Tuncay (2009) Ali Fuat Başgil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 5:Muhafazakârlık*, ed.Tanıl Bora-Murat Gültekingil, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖRTÜLÜ Erdoğan (1966) *Üç İhtilalin Hikâyesi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

ÖZDEMİR Hikmet (1986) *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

PERİN Cevdet (1968) AP ve Yeni Tehlikeler, *Durum*, 18 Nisan.

----- (1966) AP, Sağda Olamaz, *Durum*, 24 Kasım.

----- (1965) AP Teşkilatının Bilmedikleri, *Durum*, 6 Mayıs.

----- (1967) AP’nin Yakasını Bırakınız”, *Durum*, 12 Ağustos.

----- (1966) Elmalı Olayı ve TİP’in Tutumu, *Durum*, 15 Aralık.

----- (1967) Parti Kuracaklarmış!, *Haber*, 11 Haziran.

----- (1967) Türkiye Zavallı Değildir!, *Haber*, 16 Haziran.

----- (1966) Son Havadiste Hazırlanan Aday Listesi, *Durum*, 3 Şubat.

----- (1966) Yürek ve Kafa, *Durum*, 15 Eylül.

PERİN Mithat (1966) Osman Turan Bu Ayıp Sana Yeter, *Durum*, 8 Eylül.

REHA Mehmet (1967) Yeni Bir Parti, *Fedai*, 26 Haziran.

SAKARYALI Avni (1965) Küçük Partilerin Hayatıyeti, *Medeniyet*, 30 Ekim.

SANLI Ferit Salim (2017) *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)*, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

SERDENGEÇTİ Osman Yüksel (1966) Bizim Sesimiz, *Yeni İstanbul*, 6 Ağustos.

----- (1967) Türkes Fobisi ve İftiralar, *Milli Hareket*, 6-15 Ocak.

SEREN S. (1967) Bir Eski Hikâye, *Haber*, 10 Ocak.

----- (1966) CKMP Bir Tereke Peşinde, *Haber*, 10 Ocak.

----- (1966) İki İmtihan, İki Meydan Savaşı, *Haber*, 1 Aralık.

SUAVİ Ali (1965) Cumhuriyetçi Köylü Millet ve Yeni Türkiye Partileri Birleşmelidir, *Medeniyet*, 13 Ekim.

----- (1965) Seçimleri Hangi Parti Kazanacak, *Medeniyet*, 17 Mayıs.

ŞAHİNGİRAY Cehdi (1963) Türkes’in Sapladığı Hançer Yarası Halen Kapanmadı, *KİM*, 6 Mart.

- TAŞKIN Yüksel (2007), *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşılığında Milliyetçi Muhafazakâr Entelijensiyaya*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- (2009) Türkiye’de Sağcılık, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Cilt-9: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TOKER Metin (1968), Aşırı Sol Cephe Türkiye İçin Neyi Nasıl Hazırlıyor, *Durum*, 8 Şubat.
- (1965) Cumhuriyet, İkili Tehdit Altında, *Akıs*, 22 Ocak.
- (1962) İki Ucun Ortasında Memleket Var, *Akıs*, 15 Ocak.
- (1976) *Anayasada Milliyetçilik Mücadelesi*, Töre-Devlet Yayınları, Ankara.
- TORUNOĞLU Ahmet Kaplan (1966) Politikanın Tükettiği Adam: Fethi Tevetoğlu, *Yeni İstiklal*, 7 Eylül.
- TEVETOĞLU Fethi (1967) *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1967)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- TUĞCU Ahmet (1966), Tevetoğlu ve Karşısındakiler, *Ötüken*, Ekim.
- TURAN Ömer (2009) Doğan Avcıoğlu, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TURAN Nevzat (1966) Albayım Yataklar Senin İçin Değil, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 31 Temmuz.
- TURGUT Hulusi (1995), *Türkeş’in Anıları: Şabinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul.
- TÜRKEŞ Alparslan (1962) Bir Mektup, *Yeni İstiklal*, 18 Nisan.
- TÜRKEŞ Alparslan ve diğerleri (1965) *Bazı Gerçekler (Savunmalar)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- ULUS Özgür Mutlu (2016) *Türkiye’de Sol ve Ordu (1960-1971)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÜNAL Vecihi (1966) Doktrin Partileri, *Bab-ı Ali’de Sabah*, 26 Mart.
- YALÇIN M. Ali (1965) Adalet Partisindeki Kıpırdanmalar, *Haber*, 26 Nisan.
- YALMAN Ahmet Emin (1968) Ortak İki Fesad Ocağı, *Durum*, 25 Ocak.
- (1966) Türk Milletinin Son Büyük Zaferi ve Neticeleri, *Haber*, 19 Aralık.
- (1965) Türkes: ‘Devlet Teşkilatı Ağır ve Pahalı İşliyor’ Dedi, *Yeni Gazete*, 12 Eylül.